

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

26
1069

1874

1999

221

ԱՇԽԱՐՀ

ԿԱՄ

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԵԱՆ

Ա.ՋԱՆ ԲԱՆՏ

ԵՒ ԿԱՄ

ՀՈՍ ՈՒ ՀՈՆ

ԳՐՈՒԱԾԻ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Չ. ՄԱՆՈՒԿԻ

ԱՄԱՍԻԱՅԻՈՅ

ԼՆՈ
1069

Կ. ՊՕԼԻՍ

Ն Ս. Գ. ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԱՆ ԵՒ ԸՆԿ.

1874

ԱՇԽԱՐՀ

ԿԱՄ

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԵԱՆ

Ա.ՋԱՆԱՐԱՆՆԵՐ

ԵՒ ԿԱՄ

ՀՈՍ ՈՒ ՀՈՆ

ԱՇԽԱՐՀ

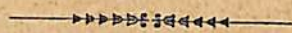
ԿԱՄ

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԵԱՆ

Ա Ջ Ա Տ Բ Ա Ն Տ

ԵՒ ԿԱՄ

ՀՈՍ ՈՒ ՀՈՆ

ԳՐՈՒԱԾԻ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Զ. ՄԱՆՈՒԿԻ

ԱՄԲԱՍՏՐՈՅ

ՏՊԱԳՐ. Ս. Դ. ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ.

1874

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ս. Դ. ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ.
Կ. Պոլիս, ԵռսուՅեան խան վարի, յարկ բիւ 5

1868

28183-62

9-

43730-4.6

ՅԱՌԱԶԱԲԱՆ

Աշխարհային օրինաց (Բնութեան) ընդարձակ տեսարանին մեջ, մարդոյս կեանքը լուսաւոր ու կոյր երազ մ'եւասոր մեջ խանձարութեամբ սահուն բայց քափառիկ դերը դժբաղդաբար դիտողութեանց տխուր բանձրութիւնն եղած է:

Կենացս մէջ անդամ մը ինչ բանի համար աշխարհ եկած ըլլալս քառորդի մը չափ աչքիս առջեւը առած ատենս՝ մէկէն միտքս եկաւ թէ « մեռնելու համար ծնած եմ եւ մեռնելու համար կապրիմ »: Աւելի յառաջ երթալով քառորդս կրկնապատկեցի, եւ խորհրդածութիւնս երջանկացնելու հնարքով քրտինք թափեցի, եւ խղճիս հանդարտութեան, սակայն ճշմարիտ հանդարտութեան պէտք եղածը ջջանացի ի գործ դնել, եւ յաջողեցայ ի Տեառնէ վարձատրուելով:

Մինչեւ ցայս վայր յուսահատ էի, եւ ահա անանց երջանկութիւն կը բարեւեմ. փառք Բարեբարին: Անյողդողդ հանդարտութիւն մ'ունիմ իրդճի. եւ այս այն ատեն պիտի կրկնապատկի, երբ ընթերցողք ջերմ ընդունելութեամբ պատուել բարեհաճին գրուածքս, զի ինչ անկապուտ երջանկութիւն կայ աշխարհիս վրայ առաւել ըղձալիքան զայն, որ ամենուս համար պաշտելի եւ անըստ պառ բարեաց աղբիւր մ'էի:

Իրաւ է որ մարդս ամէն ինչ բանի որ ձեռք

28. 1069

1069-60

զարնէ, ամէն աստիճանի անձանցմէ թէ բամբակ-
տողներ պիտի ունենայ եւ թէ ջատագոյններ: Աշ-
խարհիս մէջ չկայ այնպիսի բան մը՝ որ միօրինակ
ամէն հասակի, ամէն դատողութեան, ամէն քմայ
կարենայ կատարելապէս յարմարիլ. մէկը բան մը
կը սիրէ, եւ միւսը թեւեւս ատէ զայն: Ասոր միակ
ճարն է փութալ որ ներկայացեալ իրը, որքան որ
հնար է, ընդհանրութեան մեծագոյն մասէն գտնէ
իւր փափաքած համարումը:

Իմ մտիս գալով՝ գրուածքէս ընդունելութիւն
չգտնեմ ալ, դարձեալ գրուածքս ինձ համար սն-
վէտակի պարծանք մ'է, այնպիսի պարծանք մը՝
որով Ստեղծողիս ամենալուր հուշակը պաշտպանե-
լու անկեղծ աշխատանք մը թափած պիտի ըլլամ:
Եղբարքս կը գրեմ, բայց վարձքս Աստուծմէ կ'սպա-
սեմ: Գատողութեանց համեստափայլ բայց խրոխ-
տապանձ ալեաց մէջ յօղած դողդոջիւն կաթիլ մ'է
սա, զոր կրնձայեմ բնութեան ընդհանուր Աեհա-
պետին յօգուտ հոգւոյս:

Փտուն մարմնոյս համար տարիներ վառնելով
արհեստներ սովորեցայ, որպէսզի անցաւոր կեանքս
հանգիստ անցնեմ. հապա մտտի մարմինս մարմ-
նաւորաբար ներշնակացնելու զիտմամբ եթէ այս-
չափ աշխատեցայ, կենդանի եւ կենդանարար ճըշ-
մարիտ հոգւոյս փառաց համար ալ միթէ՞ ամօթ էր
ճակախ շարչարանքներ կրելս, — երբէք. ուստի հեռք
առի զօրաւոր ժամերս ու ապիկար գրիչս, եւ մըտ-
քիս հետ բարեբասակ վիճաբանութեան մտայ:
Ինքնիրենս ի՞նչ ըսել է կըսէի. « ծնայ եւ կապրիմ
մեռնելու համար »: Եթէ լոկ մահս էր լոկ փրկու-
կութիւնս, ուրեմն հարկ չկար կենացս աւարտման

վերջին վայրկեանիս իղձեր ունենայի՞ եւ եթէ ձեռքէս
գար, դեռ շատ մը տարիներ ապրելու իղձ կ'ունենայի:
Քանի որ լոկ բնութիւնն էր իմ իշխանս, անոր
բռնաւոր իշխողութեանը ներքեւ ի՞նչ համարձակու-
թեամբ սէր (1) պիտի յղանայի իշխանիս դիմադար-
ձութիւն ընելու՝ մեռնիլ չուզելով:

Հասկցայ, որ այդ կառնքն եւ ուշադրութիւնը, եւ
աշխարհէս վայրիկ մի չզատուելու ունեցած սէրս
աներեւոյթ Ձեռքէ մը պարզեւեալ էր ինձ, որ մարմ-
նոյս հետ սպտերազմ բանալու հետ էի աներեւու-
թեապէս: Ըսել է բնութեան դերին չէի, այլ սիրոյ՝

(1) Անբան կենդանիք ալ կողման այս սէրը, սա-
կայն անոնցը մարդոյս զգացմանցը նմանելու մա-
տին կեղծիք (թաքլիթ) մը ըլլալով, լոկ զրդում
մ'է: Եւ Ստեղծողը՝ անոնց (անբան կենդանեաց)
մեզի թէ երեւութապէս կենդանի օրինակ ըլլալու՝
օրինակ բարելաւութեան, եւ թէ գործնականապէս
մեր պիտոյից հոգացողութեան համար այն շար-
ժուածքն ու զրդումը տուած է:

Մենք որ աչքի տակ իյնող ուրիշ արարած իշխան
մը չունինք մեր վրայ, մենք որ մեր ապրելէն դօ-
րաւոր համ կառնենք, քանի որ կատարեալ բանա-
կանութեան տէր ենք, եւ գերագոյն քան զամենայն
ստեղծուածս, անոնցմէ (անբան կենդանիներէն)
օրինակ առնելով, ուղղել ջանալու ենք մեր ընթաց-
քը. զի անոնք որ՝ աշխատանք ու հնարապիտու-
թիւն ունին բնազգմամբ իւրիք, մենք ինչո՞ւ համար
չաշխատինք, ու մեր բանականութեան անզու-
գական արժանիքը կործանելու ետեւէ ըլլանք,
մեր ազատ իշխանութեան պատիւը մեզի օրինակ ու
զործիք ըլլալու դատապարտուած անբան կենդանե-
աց ստեղծուած տակ տարածելով:

անմահ սիրոյ, ուսկից լոյս մը կ'երեւէր ինձ՝ որպէս զի իմանամ, թէ քանի որ երազէ մը այսչափ դատուելի չէի ուզեր, հասկա ճշմարիտ կեանքս ինչ աստիճան քաղցր պիտի ըլլայ, եթէ աշխատիմ ու յաջողիմ զայն ձեռք ձգել :

Այս տեսակ խորին խորհրդածութեանց գրգիռներով այնչափ տաքցած էի, մինչեւ անգամ վերջին վայրկենիս հետ ալ հաշտուեցայ, արտօնութիւն տուի անոր թէ ընելիքը ատեն մը յառաջ ընէ, զի կուզէի մահը դողացնել, եւ սիրտս զովացնել երկնաւոր յոյսերով : Մահը դողացնելու համար նեղը մտայ, եւ առաքինութիւն սովորելու հետ էի :

Առաքինութեան ներհուն ու ծերունի դասատուն գլխաւոր պատուէր մը տուաւ ինձ, որ ականջիս օղբրի . « Որդի, ըսաւ . մի՛ խղդեր արժանիքդ յիմարամբտութեան մէջ, հողւոյդ հաւաստի հաճոյքը գգուէ միշտ : Կենացդ ամէն մէկ ժամերը խղճիդ միօրինակ հանդարտութեանը համար ծախէ : Ո՛ւր որ ալ երթաս, խիղճդ հետդ տար, որ օր մը Երկնաւորին առջեւը ելնելու համար՝ պատրաստած արժանիք ու պատիւ ունենաս, որով համարձակ կարենաս պարծիլ յերկինս յաւիտեանս հրեշտակաց եւ սրբոց հետ ընդ հովանեաւ թեւոց Աստուծոյդ, եւ վաշելել յանպատում ի կեանս » :

Այս խօսքերուն վրայ երկար խորհրդածութեանց մէջ ընկզմած՝ դարձեալ գրիչս ձեռք առած սկսայ գրել, ինչ որ անցաւ իմ ուշադրութեանս ու նպատակիս ճամբուն մէջ : Երանի՛ անոր, որ կորուսած թանկագին կորուստը որոնելու կելնէ ու կը գտնէ, եւ ձեռքէն մէջ մ'ալ չսահեցնէր խոհեմութեամբ ու զգուշութեամբ . եւ կը տքնի միշտ մեռնելու համար

ապրելու տեղ, ապրելու համար մեռնիլ, եւ մահուամբ փրկութիւն առնուլ, եւ փրկութիւն տալ այլոց, այսինքն Աստուածութեան համար ամէն զոհողութիւն յանձն առնուլ :

Առաքինւոյն ճշմարիտ հարստութիւնը այս է . ասով կօրհնուի եւ պիտի օրհնուի անոր անունը ամէն տեղ, անմոռաց յաւիտեանական անմահ յիշատակներ թողով :

ԳԼՈՒԽ Ա.

Ա Ս Տ Ո Ւ Ա Ծ

ԱՍՏՈՒԱԾ համայն հրաշալեաց հիապանձ
անքննելի և անկշռելի էական ու սկզբնական
տարրն է : զԱստուած տեսնող չկայ , քանզի
մարմնաւոր աչքով և անհնար է առանց մեռ-
նելու տեսնել զայն : Մարդոյս մարմինը խիստ
տկար ըլլալուն պատճառաւ չներէր որ Աս-
տուծոյ փառաւոր և լուսափայլ դէմքը կա-
րենայ տեսնել : Չափազանց վիշտ , կարգէ
դուրս ուրախութիւն և ուրիշ չափազանցու-
թեամբ կատարուած բորբոքողական կիրքեր
խիստ շատ անգամ կաթուածամահ ըրած են
զմարդ : Այսպէս ալ Աստուծոյ դէմքը՝ որ
անպատմելի չափազանց և կարգէ դուրս ու-
րախութիւն և հրճուանք պիտի պատճառէր ,
ցոյց տրուած ատեն մեզ , և մենք՝ ՚ի հարկէ չը-
պիտի կրնայինք դիմանալ և զգացած ուրա-
խութենէ մահակործան պիտի ըլլայինք ան-

չուշտ, ասոր համար էր որ աշխարհիս ստեղծմանէն ի վեր և մինչև վերջը Աստուած երբէք իւր աստուածային սքանչելի դէմքը ցոյց չէ տուած իւր երանելեաց և ցոյց չպիտի տայ յաւիտեան:

Աստուծոյ բուն դէմքը ⁽¹⁾ մեր հոգին ⁽²⁾ միայն պիտի կարողանայ տեսնել անդին, այն ալ անկէ փչուած ըլլալուն գողտր համարձակութեամբ:

Աստուած աշխարհի իւր եղականութիւնը ու բովանդակ բնութեան տէր և արարիչ ըլլալը՝ մեզի բնութեան մէջ պարգեւած կարգաւոր օրինակներէն զատ՝ աներեւոյթ զօրութեանց շքեղ սլոբերով ալ հաստատած է:

Բովանդակ բնութիւնը ⁽³⁾ բե՛ր մէ՛յ մը աչ-

(1) զԱստուած տեսնող սուրբեր շատ կան, բայց տեսիլքով կամ այլակերպեալ միջոցաւ:

(2) Եւ հոգին աներեւոյթ փչուէ մ'ըլլալուն աղագաւ՝ սա միայն արտօնութիւն ունի աներեւոյթ Աստուծոյ մը դէմքը տեսնել արժանանալու:

(3) Բովանդակ բնութիւնը թէև օրէնքով կը շարժի, աչքի ցնդողական երեւոյթ մ'է: Ասոր մէջ հաստատուն բան մը չկայ: Զեռքի տակ ինկած առարկայ մը՝ զոր մենք հաստատութիւն կը կարծենք, ցնորք մ'է: Առարկայները պատժուելով ըսածիս ճշմարտութիւնը երեւան կերնէ. կրակը բնութեան իսկական փորձաքարն է: Ամէն հաստատ կարծուած բաներ կրակը նետածիդ պէս կայրի ու բան մը չը-

քիդ առջև, բա՛ց միտքդ, սուրցո՛ւ խելքդ, թօթափէ մտքիդ ժանգը. տե՛ս հիմա ահա աշխարհ, ուր կառ . . . այս ընդարձակ դաշտը, ուր ամէն առարկայի վրայ անհրաժեշտ պարտուց օրէնք մը կը տիրէ բնականօրէն:

« Ի սկզբանէ արար Աստուած զերկին և զերկիր: Եւ երկիր էր աներեւոյթ և անպարաստ, և խաղայր ի վերայ անդեդոց, և Հոգի Աստուծոյ շրջէր ի վերայ ջուրց »: Այս խօսքերը կապացուցանեն մեր ըսածը, և Աստուած ինչ որ այս բնութեան մէջ մեղ քարոզած է իւր Ս. Գրքերով, ամէնքն ալ մեզ ընդունելի ընել տալու համար՝ այլ և այլ օրինակներով նոյն իսկ նոյն բնութեան մէջ վեհանճնաբար ներկայացուցած է: « Եւ խաղայր

մնար ձեռքի տակ իյնող: Հողը՝ որ չհալիր, կը կարծուի ըստ ինքեան, եթէ մէջը գտնուած հանքերը մէկիկ մէկիկ զատուին, և ջրոյ մէջ լուծելի ընել տալու համար՝ ուրիշ այն մետաղներուն բնութեանը յարմար մետաղներու հետ միացուի, ու ջրոյ մէջ լուծուի, յետոյ կրակի վրայ եռացուի, բան մը չթողուր մնացորդ և ահա այն ձեռքի տակ ինկած առարկայն (հողը), անշոշափելի ըլլալէ ետքը՝ բոլորովին աչքի անտեսանելի կըլլայ, կցնդի կերթայ: Ասկէց յայտնի է, թէ մեր աչքին ու ձեռքին տակ ինկած բոլոր երեւոյթք՝ աներեւոյթք են, և իւրօք կը հաւատուի միանգամայն թէ՛ անոնք աներեւոյթ Զեռքի մը արդիւնք են: Աներեւոյթ տարրով գոյացած և աներեւոյթ վախճան մը պիտի ունենան:

(երկիր) ի վերայ անդնդոց, և հողի Աստուծոյ շրջէր ի վերայ շուրջ, ըսելով Աստուածաշունչը չհասկնալու է. թէ առաջ շուր կար, և Աստուծոյ Հոգին անոր վրայ կը շրջէր, բնաւ Աստուծոյ զատ առաջ ուրիշ բան մը չկար, աշխարհք երեւան դեռ չեղած. այն խօսքերով Ս. Գիրքը մեզ իմացնել կուզէր Տիրոջ աշխարհք ստեղծելու նպատակը:

Իբրեւ առաջնորդ իւր նպատակի յառաջադիմութեան այն խօսքերը կուզէ: Զուրբ՝ Ինք (Աստուած) ստեղծելէն և Հոգին անոր երեսը շրջելով այն ատենէն մեզ իմացնել կուզէր օրինակաւ մը թէ՛ միշտ մեր հոգին վեր է, բարձր է քան զամենայն առարկայս, ու ու չընչութիւն չկայ անոր, զի զոչնչութիւն իւր ներքեւն առած է, ու վրան կը շրջի Ինք: Դեռ աշխարհ չստեղծած, Աստուծոյ այս յարմար կերպով իւր նպատակը յայտնելը, զաշխարհ ստեղծելէն ետեւ զանի կանոնի տակ և օրէնքի ներքեւ «պիտի դնէն» կ'իմացնէր:

Դարձեալ ուրիշ կերպով այս ցնդական երեւութին (աշխարհի) Աստուած յատուկ օրէնքներ սահմանած ըլլալը, դեռ մարդու չբացեղծած ցուցուց: Երբ զԱդամ զանդեց ի հողոյ, երբ զաշխարհ վեց աւուր մէջ ստեղծեց, և եօթներորդ օրը հանգստացաւ. երբ

Ադամայ վրան քուն բերելով, կողէն առաւ ու եւան ստեղծեց, ասոնց ամենուն մէջն ալ խորին խորհուրդ կար. ըսել կուզէր թէ, «կարդ կանոն տուած եմ իմ ստեղծած ծառայներուս. և Ադամայ կողէն առնելովը՝ իմացնել կուզէր, թէ եւային հետ(ի դու թեանը համար տարբերութիւն չընէ իրմէն) մէկ մարմին է. ինչպէս Ինք իր անձը կը սիրէ Ադամ, նոյնպէս և զեւայ սիրել պարտի:

Աստուծոյ խօսքերն ու գործերը մէյմէկ նպատակներ կը յայտնեն խորին եղանակներով: Բնութեան ոչնչութեանց վրայ Աստուած այսպէս բացատրեց իւր միտքն ու կամքը: Եւ շիտկէ շիտակ մարդուս՝ բրածը չիմացնելովը՝ նպատակաւ մը կը բացայայտէր, թէ՛ զմարդ առաջին օրէն աշխատութեան դատապարտած է, քանզի եթէ ուղղակի ըսէր Ադամայ, թէ զեւայ քու անձիդ պէս պիտի սիրես, պարզ խօսք մ'էր, և թերեւս հարեւանցի կէտ մը լինէր մեզի համար, ազդու չէր ըլլար, ուստի գործքով ցուցուց իւր նպատակը, և այս գործքերը՝ զորս առաջին անգամ ներկայացուց Աստուած իւր վերջերը խօսելիք խօսքերուն համար, գործով աշխատելու պարտք ունենալնիս բացատրել տալու գործնական ապացոյց էին:

այն ատեն երբ որ զանի կարգադրող աներեւոյթ Ձեռքը աներեւութաբար մէջ տեղէն փտտեցնէ զայն, ու իր վեհ կամքովը (որ ատեն ուղէ) հիմն ի վեր տապալէ:

Այս բաները դեռ չխորհած՝ Աստուծոյ էութեան հաւատք ընծայելը մեր ծնողքէն ու սուրբ գրքերէն է. մեր խիղճը ատոնցմով կեփի, ինչուան որ անաստուածի մը դէմն ելնենք: Անաստուածը կը չարչարէ զայն, և մեր անմեղ հոգին՝ մեր անգութ ձեռքովը տխուր աւերակներու վրայ կը նետէ, որ սոս-

մէջ մեզի անծանօթ դեռ որչափ գաղտնիքներ ունի ծածկուած:

Բնութեան ամեն մէկ արտաքին և ներքին մանրամասն գաղտնիքը Ստեղծողին ձեռաց ու հանձարին վերաբերելով՝ Ստեղծողը միայն գիտէ, ինչպէս նորա սկիզբն ու վախճանը, նոյնպէս ամէն մէկ պաշտօնները, և անոր համեմատ ուղածին պէս կարող է բնութիւնը ու բնութեան էական օրէնքները շտկել, աւրել, շարժել, կեցեցնել, և դարձեալ այդ շարժուածքով զանոնք տեսած ատեն՝ զմեղ դո՛հ ընել: Աստուած այս աշխարհը ստեղծած ատենը՝ մարդն արդէն կար, իւր հետը մէկ տեղ առաւ զայն. բնութեան ամէկ մէկ գաղտնիքը անոր կատարելապէս հաղորդեց, որ այդ տեսակ փճարանութեանց տեղի կը տրուի: Ահա՛ առջեւը կեցած մահդ քեզի նշանաւոր օրինակ մ'է. ինչ ատոհման բարձր, բայց ինչ ատոհման անարգ ըլլալդ կիմացուի անկէ:

Տեսած բնութեանդ ներքին ճարտարութիւնը՝ որ մեծ մէկ բան կերելի աչքիդ, Աստուծոյ առջև զրօյժ

կալի մօտարուտ վտանգներէ զատ ուրիշ շահ մը չբերեր:

Առաքինի ըլլալու և հետեւաբար փրկուելու համար ջան ՚ի գործ դնելու հակամէտ ժիր հոգին՝ անաստուածին իւր կոշտ ու պիղծ սկզբունքը ուժովցնելու ջանացածին չափ կամ անկէ աւելի անոր դէմ՝ դնելու զօրաւոր հնարքներ կը փնտռէ ու կը գտնէ, այնպիսի հնարքներ՝ որ հանապազ պակաս չեն ու չպիտի ըլլան մեր խիղճը արթուն պահելու շա-

մը չափ չունի արժէք, քանզի անոր անցաւորութիւն տուեր է:

Աստուծոյ կարողութիւնը մէկ բույժի մէջ միլիոնաւոր անցաւոր բնութիւններ կը հաստատէ, և կը կործանէ: Աստուծոյ ցուցուցածը երեւոյթ է (Բնութիւն) բայց պահանջարձ հաստատութիւն (Յաւիտեականութիւն): Աստուած «երեւոյթ» ու «հաստատութեան» մէջ գաղտնեաց գաղտնիք ըլլալով զանի իմացած ըլլալու համար «Աստուած» ըլլալ պէտք է, և Աստուած իւր աստուածութեան փառքն ու պատիւը իւր անքննելի կարողութեանը և եթ վերապահած է:

Մենք անարգ հոգէ մը զանդեալ ըլլալնու՛մ մեզի համար Աստուած աս աշխարհիս մէջ ինչ ներու՞թիւն որ տուեր է զյաւիտեականութիւն շահելու՞ իրաւունք է: Եւ ամէն կողմանէ մեր անարգութիւնը երեսնուս չղարնելու համար, մեր քաշած վտակութեանց տեւողութիւն չէ տուեր. ասով սփոփելով ձախորդութիւններէ՝ համբերութիւնը ձեռքէ չը պիտի ձգենք:

բունակ : Դիւրահաւան բայց հետաքրքիր կարծուած անաստուածը միայն կը քաջալերուի ու կը քաջալերէ , իւր գաղափարակցին բարբառնջանացը դէմ՝ անշարժ ունեցած սառ դահունակ անտարբերութեամբը :

Ամէն բանի մէջ երեսպաշտութիւն կրնայ ըլլալ մէկ աստիճան մէկ կերպով , բայց Աստուծոյ հակառակորդաց համար՝ երբէք և ոչ մէկ կերպով չկրնար ըլլալ երեսպաշտութիւն . զի հոգի պիտի կորսուի :

Մեր անցաւոր մարմնոյն համար , դրսէն տկար թշնամի մը անգամ , յարձակածին պէս , որչափ որ կարելի է , մենէ ու դրսէն , օգնութիւն կը խնդրենք , ու մեր հանգստութիւնը անվտանգ պահել կուզենք , հապա յաւիտենականութիւն ունեցող հոգւոյ համար ինչո՞ւ ծոյլ ու պղերգ կեցած՝ անոր թշնամոյն դէմ չպիտի պատերազմինք : Թո՛ղ հոգիդ , մարմնաւոր օգտից թափուած կեղծ երեսպաշտութիւնքն իսկ անկեղծ ընկերութեանց մէջ զզուելի է :

Անաստուած մը Աստուծոյ էութեան վրայ համոզուած ալ ըլլայ , համոզումը խղղուած է ճամարտակութեանց մէջ : Նա՛ ինքզինք իմաստուն կլլեցնելու պատրուակու՝ վայրենի յամառութիւնը յառաջ վարելէ զատ ուրիշ զօ-

րութիւն մը չունի : Նորա իմաստութիւնը կասկածոտութեան մէջ է :

Աստուծոյ մը էութիւնը հաստատող ու ապացուցանող աչքին առջեւը՝ բնութեան մէջ գտնուած բազմաթիւ օրինակներէն կը գուշակէ , բայց ի՞նչ օգուտ , նորա ճանքան չերթար :

Ամէն մէկ բանի մէյմէկ պատճառներ հնարելը՝ անհաւատութեանը զօրաւոր դէնքերն են . սովորական բնութիւն մ'է ըրեր իրեն , և կարծես բանականութիւն՝ այս տեսակ բաներու բնաւ չհաւտալու համար առած է միայն . չհետեւիր ճշմարտութիւն ճանչելու , այլ կործանելու :

Եթէ այսօրինակ անաստուածի մը համար՝ կրօնից ճշմարտութիւնը ճանչցնելու նորանոր յատուկ լեւճ փրփնուան հրաշքներ ալ ըլլան , այն կերպ հրաշքներ , որոնց խելք հասցնել և սահման մը տալ անկարող պիտի ըլլար , ոչ ալ հարցուփորձով , դարձեալ պիտի պնդէր թէ՛ արդեօ՛ք ասի ի՞նչ ոյժ է . այս տեսակ ոյժ բնաւ չկրնար ըլլալ բնութեան մէջ . Ասի՛ չըլլայ որ երեւակայական հիւանդութիւն մը գալով վրաս՝ անկէ յառաջացած ըլլայ , աչքի այսպէս երեւո՞յթ մազնիսաբանութիւն , ելեքարականութիւն ևնր չըլլայ :

Խեղճը կը բերէ Աստուծոյ սքանչելիքը կը խառնէ երկրաւոր զօրութեանց կամ իւր իմաստակութեանը հետ, կը շուարի կը կենայ. վերջապէս երբէք հաւտալ չուզեր իւր աչքին առջեւ իմաստաւորի իրեն համար բացուած ճշգրիտ ու նուիրական տեսարանը. զի իւր կոշտ ըղեղին յղացածին և եթ հաւտաք ընծայելու համոզուած է. այն սկզբունքով կ'ապրի. լայն ճանքու մէջ վարժուեր է, լայն կը չափէ, լայն կը ձեւէ: Իրեն սխալական մէկն եղած ըլլալն անգամ իրեն կասկածելի կը թուի. խօսածը անհերքելի ճշմարտութիւն մ'է իրեն համար, և կը բռնադատէ զուրիշն ալ որ իրեն մուար գրութեանը հետեւի:

Կարծես տարիներով հոգւով սրբով զԱստուած ու կրօնք քննել, աշխատանքը պարապը ելել, ու անանկ անոր համար ուղածին պէս լկտի քարոզութիւններ ընելու կ'ստիպուի:

« Լուսաւորեալ գլուխ » համբաւն առնելու համար ինքզինք պղտիկ ձգել չուզեր:

Նորա ու նորա գաղափարակից ու իրաւունք տուողներու լուսաւորութիւնը (վայրենութիւնը) այս է:

Այս կերպ մարդոց փառքն ու պարծանքը և շնորհքը այս է:

Ասանք կը կարծեն կամ այսպէս համոզուել

կուզեն, Աստուած մը բովանդակ բնութիւնը ստեղծեր ու ետ քաշուեր է, և անոր վրայ տիրելու ուրիշ կարողութիւն չէ մնացել վրան. ունեցածը անոր (բնութեան) տուեր, և իբր բերնով ալ քարոզել է թէ՛ ասկէ զատ ուրիշ զօրութիւն մը չունիմ, ծիծաղ, ծիծաղ. . . Աստուած մը կայ, -կըսեն, բայց « չկայի » հաշիւ կուտան. զի անոր հրաշքներուն, խօսուածքին քարոզած յաւիտենական թագաւորութեանը չեն հաւտար. անոնց Աստուածը բնութիւնն (?) է:

Աստուած ընդհանուր բնութիւնը ստեղծած և երբէք ետ քաշուած՝ և միշտ իւր աներեւոյթ բայց անքննելի զօրութիւնը աշխարհիս վրայէն չխնայած՝ և ամէն կողմ ամէն դի կատարեալ բռնած տիրապետած (տարօրինակ ճարտարապետութեամբ) ըլլալը այլ և այլ ատեններ այլ և այլ դերբնական վար-

(2) Խաւարեալ կոչուած դարերու մէջ կուսակաշտ եղող ազգաց վայրենի անուն կուտանք. հիմակուան « Լուսաւորեալ » կոչուած դարուս մէջ ալ, ահա քաղաքակիրթ ազգեր լոկ բնութիւն կը պաշտեն: Ես տակաւին չկրցայ որոշել այս կրթեալներուն հին վայրենիներէն տարբերելու եղանակը, կամ ցորեն կերար և կամ հաց երկուքն ալ մէկ չէ՞. ձեւերու մասին տարբերութիւն կայ, բայց զօրութեանց մասին ի՞նչ կայ. — մեր փնտուածն ալ զօրութիւն է:

պետութիւններով ապացուցանելէ զատ՝ մեր կենաց ապահովութեանը վրայ ալ նոյն խի հաստատած է : Վերէն (երկնքէն) մինչեւ անձրել (3) չգայ , գեոնին ջրերը չեն կարող երբէք ուզուածին պէս կշտացնել բուսական և կենդանական կարողութիւնները :

Վերէն մինչեւ որ արել (Աստուծոյ էութիւնը հաստատող բանաւորացս , իբրև արտաքին շուք համատարած ընդհանուր իշխանութեան երկնաւոր Աստուծոյ) չգայ , ուզուած կերպով նոյն կարողութիւնք չեն կարող սփոփիլ : Վերէն մինչեւ օդ չբանի , աշխարհս կը խղզուի . ըսել է կենդանականը կենդանի ըլլալու համար՝ բնութեան օրինաց վրայ միշտ վերինը կը թագաւորէ : Ամէն բարիք վերէն կը փրթի : Եւ մենք տակաւին կուրցած՝ անոնց փոխարէն Նախախնամութեան դէմ ապերախտ դիմադարձութեանց կը վերածենք մեր վրայ ինկած լիութի շնորհակալութեանց անհրաժեշտ պարտքերը :

Անշունչ նիւթերն անգամ Աստուծոյ անըրկուն կարողութիւնը կը հաստատեն , իրենց

(3) Վարէն կառնէ անձրելի նիւթը , ու վերէն կուտայ , մարդու իմացնել կուզէ թէ զես հոս կ'ամ (երկնք) , ու ատ տեսած վարիներդ ամէնքը իմ ձեռքէս ելած են , ու իմ ձեռքովս կը շարժին :

խորհրդաւոր ստեղծուած քովք . ունին ընտանիք , միացում , խնամութիւն , ասոնց ամէնքը մեր կեանքն ու պիտոյքը օրինաւոր կերպով հոգալու երեւոյթներ և շքերէ օրինակներ են զօրեղ :

Այսչափ կարգ ու կանոններով և օրինակներով փայփայուած հոգին միթէ՞ կրնայ կորսուիլ՝ առանց յաւիտենականութենէ բաժին մ'ունենալու : Եթէ աշխարհի վրայ բազմահմուտ փորձերով հաստատուած բարերար Աստուած մը կայ , ուրեմն հոգի ու յաւիտենականութիւն ալ կայ : Պատուաւոր թագաւոր մը իւր խօսքին պատիւը կը պահէ : Հապա ամենէն ստորին անարգ նիւթերուն համար անգամ օրէնք տուող թագաւորաց թագաւորը ինչպէս չպիտի պահէ իւր Աստուածութեան պատուոյն վրայ մարդոյս տուած հաւատարիմ խօսքերը : Վայ անոր , որ կուրանայ զԱստուած և զհոգին՝ ի զուր՝ ի տանջանս կը մատնէ , այն քաղցրիկ հոգին որ ահուելի բնութիւն մը ստեղծողին փչած շնորհքն է , այն շնորհքը՝ որ անկէ ելած ու դարձեալ անոր պիտի դառնայ :

Աշխարհքէ առածդ աշխարհի պիտի դարձնես , աներեւոյթ Չեռքէ առածդ՝ աներեւոյթ ձեռքի :

Ոտքէդ վեր է փորդ , փորէդ վեր է գլուխըդ , գլխէդ վեր է երկինք :

Ոտքովդ՝ հողին վրայ կը քալես ու կը կոխկրասես , իմացնել կուզես որ անոր (հողին) վրայ բացարձակ իշխան կարգուած ես . ու դարձեալ հող կը դառնաս (ժամանակ պիտի գայ պիտի մեռնիս) ասկից ալ իմանալու ես որ իշխանութիւնդ վայրկենական է տեւողազական չէ , մի՛ հպարտանար , այլ խոնարհութիւնը ձեռքէ մի՛ ձգեր , զի սնտոի իշխան մ'ես , ու միմիայն հոգւով պիտի ազնուանաս , եթէ աշխատիս : Փորովդ՝ անոր մէջինը կուտես , իմացնել կուզես թէ՛ այդ կերած ու վայելած բարիքդ անցաւոր են , ու ատոնց սիրոյն համար հոգիդ դատապարտել տալու մի՛ աշխատիր : Գլխովդ՝ ⁽¹⁾ փառք պիտի տաս մեծ փառք , որ Աստուծոյ յաւիտեան ծառայելու դատապարտուած ես . փառք պիտի տաս , այո՛ , քանզի նա (յաւիտենական անհուն էակը) գլխուդ վերեւ կանգնած է

(1) Որուն զիրքը դէպ ի վեր կընայի , մշտնջենականութիւն ունիմ կը կանչէ : Որչափ ծայրայեղ ուղորմելի չորարեկ հացի կարօտ մէկն անգամ եղած ըլլաս , դարձեալ քանի որ բանական մարդ (գերբնական փշմամբ) ստեղծած ես , անբան չես , ծանիր դքեզ , որ երախտապարտ ես :

յերկինս : Գու դեռ ոտք ելնելու հազիւ նոր սկսող չուա՛ն տղայ (անաստուածին կըսեմ՝) ճշմարտապէս զԱստուած չես պաշտեր , ու պաշտողներուն ալ մեծամեծ գայթակղութիւններ կուտաս . ըրածդ քովդ շահ պիտի մնայ կը կարծես , երբէք . սուրդ քու վրադ պիտի պիտի պատուի . և շունչդ փորդ պիտի դառնայ թափի . այն շունչը՝ որ անմեղները թունաւորելու համար անխնայ թափած էիր օրերով , ամիսներով տարիներով :

Գու կըսես թէ «խոտի նման եկայ ու խոտի նման պիտի երթամ» արդարեւ ապօրինաւորապէս ճիշդ է ըսածդ և պիտի արդարանաս դուն քեզի համոզել ջանացած կոշտ սկզբանցդ մէջ . բայց օրինաւորապէս բոլորովին կը սխալիս ուրիշներուն ալ գայթակղութիւն տալու ձեւերուդ մէջ . զի կեղծ ես :

Խոտը իւր խոտ ըլլալը չգիտեր , բայց մարդս իրեն մարդ ըլլալը և աշխարհքի վրայ իբրեւ մարդ (դատելու և որոշելու արժանի եղող բաներու մէջ , և գերագոյն իւր կարողութեան համեմատ) կեանք անցնելը գիտէ :

Իրաւ է որ դու ևս քու անգին ձրիցդ արժէքը չճանչելով , ինքզինքդ անշունչ կամ շնչաւոր անբան կենդանեաց կարգը կանցնես , ու մարդկութիւնդ կուրանաս , անոնց սկզբան

ու վախճանին կը հաւասարեցնես քու կիներդ ալ. իրա՛ւ է որ դու ևս ծաղկեցար ու պիտի չորնաս, բայց համարձակ թողուած ե՞ս նա. յինք: Ըրածիդ համեմատ խիստ շատոնց յանձնառու պիտի ըլլաս՝ խոտի բուսիլ չորնալու անցնելու բաղդին, սակայն ի՞նչ շահ. ծնունդդ ազատ է թէեւ, բայց վախճանդ ոչ երբէք: Միթէ՞ պիտի կրնաս կրելիք պատժոյդ մշտնջենաւորութենէն ազատիլ ու սոսկ անցաւոր պատժօք և եթ վարձատրուիլ:

Իւր ի՞նչ ըլլալը ճանչելու կարողութիւն չընորհուած իրի մը միայն կը վերաբերի սո՛սկ անցաւոր պատժօք դատուիլ:

Շնչաւոր կամ անշունչ կենդանիք իրենց ապրելէն մեզի չափ զօրաւոր համ չեն առներ ու չեն առած որ իրենց պատիժն ալ զօրաւոր և հետեւաբար տեւողական ⁽⁵⁾ ըլլար:

Կենաց ու վայելքիդ համը պէտք եղածէն աւելի կառնես, ու անզգամութիւնդ գեռ կը շարունակես, ու զԱստուած կուրանաս. միթէ՞ պատիժ ալ առնես թեթեւ պի-

(5) Եւ անոնք (անբանք, անշունչ, կամ շնչաւոր կենդանիք) մինչդեռ հոս եղած ատեն՝ բան չեն հասկընար իրենց կեանքէն՝ եթէ յաւիտենակամութիւն ունենային, անկէ ի՞նչ պիտի հասկնային:

տի՞ առնես, ու սոսկապէս պիտի մեռնիս անցնիս երթաւ:

Հոս՝ որ շատ անմեղներու արիւնը վրդովեցիր, խիղճերը կործանեցիր, իրաւունքները կորզեցիր ու Աստուծոյ դէմ հայհոյեցիր, շատ մը հոգիներու անդարձ կորստեան պատճառ եղար, նայինք անդին ալ համբիւտա պիտի թողու գրեզ՝ դործած անօրինութեանցդ մէջ: Մարմնաւոր բերնով հոգւոյ հաշիւ տալը շատ դիւրին, բայց երկինքն ու երկիրը դողացնող անհուն Էակի մ'առջեւ հոգւոյ բերան բանալ տալը կարի դժուար :

Մարմնոյդ մէկ կողմը փոքր ցաւ մը իմացածիդ պէս, հոգիդ իբրեւ միակ բարերար քեզ կիմացնէ, որ յարմար ու քաջափորձ գեղերով ատոր առջեւն առնես ու ազատիս անհանգստութենէդ: Մարմնոյդ վրայ տկար իշխողութենէդ յառաջացած այս ցաւուդ՝ հոգիդ որ տուած ազդեցութեամբը գրեզ ազատելու կը ճգնի, մարմինդ ալ օր մ'օրանց հոգւոյդ ցաւերը՝ դրդուելով սուրբ գրքերէն՝ երեւան ունի՞ հանած ու անոր պարտ ու պատշաճ դարմաններ հնարած: Հոգւոյդ ցաւերը դիտաւորաբար ո՞վ պիտի երեւան հանէ, մարմնոյդ կողմանէ. չէ՞ մի որ Առանձնաշնորհութիւնդ, ո՛ւր է ուրեմն առանձնաշնորհութիւնդ

'ի բարին 'ի գործ կը դնե՞ս տեսնենք: Կեղծ աշտանքով պիտի թշուառանաս, բայց ճշմարիտ աշխատանքով պիտի փարթամանաս: Ճշմարիտ է այն աշխատանքը՝ որ հոգւոյն համար է, և կեղծ է այն՝ որ մարմնոյն համար է: Կեղծ աշխատանքով կապրիս ու կը մեռնիս, բայց ճշմարտով զԱստուած կատարեալ փառաբանելու համար անվախճան կապրիս:

Աշխարհիս մէջ օրինաց բուռն իշխողութեանը ներքեւ ճնշուած ամէն բան Պիլոմը միայն կը հնազանդի. մինչդեռ կը ծնի սկիզբի մը՝ մինչդեռ մեռած է վախճանի (զուարթ կամ տխուր) մը: Ամէն բան իւր մէջն ունի մի էական բովանդակութիւն այսինքն կեանք կամ կենսական ոյժ և կամ մահ ոչ կենսական ոյժ:

Բոլորին ալ երեւոյթաբար էականը կեանքն է, և աներեւոյթաբար ոչ կենսական ոյժ ունեցող մէկու մը այն է՝ մահուան առջեւ կը խոնարհի: Ամենայն ինչ մի ծնանի կամ մի կորուսանէ:

Ահա երեւութականին թէ ծննդաբանական և թէ ոչնչաբանական յարաբերութեանց յատկութենէն կը հաւաստի թէ անոր այն օրէնքը պարզեւող էակն ալ մի է: Ենար անգամը մի է, ու պիտի մեռնիս դարձեալ անգամը մի է, ու նորէն պիտի ապրիս յեր-

կինք, նորէն անգամը է. մի ծնունդ, մի կեանք, մի մահ, սոքա երեքին մի էական կենս. պարծին՝ այն է յաւիտենականութեամբ: Եւ յաւիտենականութիւնը եղականաբար մարդոյս համար է միայն: Ուստի՝ մարդոյս սկիզբը վախճանին ճիշդ շուքն է:

Ինչպէս մի է էականութիւն բնութեան ամբողջ մասանց մէջ, և ամենայն ինչ մի էականութեան պատասխանեն, նոյնպէս մի է Աստուած, նորա Արարիչն. որ երեք Հոյակապ և խորիմաց զօրութեամբ բացայայտի (6):

(6) Հայր, Որդի, Հոգի, երեք բնութիւն անբաժանելապէս և մի Աստուած, կըսուի, «Հայր բառով» կը ցուցնէ մի Աստուծոյ ընդհանուր բնութեան երկնի և երկրի վրայ հայրական անհոռն և ամենիմաստ հզօր՝ ամենաբարձր կարողութեան տէր եղած ըլլալը. «Որդի բառով» կիմացնէ՝ իւր բոլոր ստեղծածներն իւր ձեռքին նիւթն եղած ըլլալուն համար, պարտական եղած են անոր «որդի» ըլլալու. Հոգի «բառով» կիմացնէ՝ որ այս ստեղծուածոց մէջ յաւիտենականութեան դատապարտելոց միայն «հոգի» տուած է, զանոնք իւր հայրական խնամոց՝ լուսոյն ներքև միջիթարելու և իւր Աստուածութեան սքանչելիքները լուսաւոր ու վճիտ կերպով որդար բերաններով անդադար փառաբանելու:

Այս երեք զերկինք և զաշխարհ ի մի կապ պընդող խորագննին և անկռելի կարողութիւնք մի միայն մի Աստուծմէ ևեթ բղխած ըլլալուն աղաղաւ երեք բնութիւն անբաժանելապէս և մի Աստուած

Ահա մի սկիզբ մի վախճան և մի Աստուած որ կայր և մնայ և պիտի մնայ յաւիտեան :

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՏԵՍԱՌՆ ՄԵՐՈՑ

ԱՍՏՈՒ ԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

Ահա՛ հիմայ պիտի երեւի մի Աստուծոյ Որդիական զութն ու սէրը : Կուգայ յաշխարհ և դարչելի մարդոց ձեռք ՚ի չարչարանս կը

անունն առեր է : Ասոր վրայ ուրիշ նշանաւոր աստուածարանք ուրիշ յարմար մեկնութիւններ ալ տըւած են . որ իւր կեանքը վատկիլ փախաքի , ազատ է կարգալ ու համոզուիլ :

Հայր «ականի» զթով ստեղծեց առաջին մարդն ՚ի հողոյ իւր անքնին սքանչելեօք . նա (մարդ) ջանչեց իւր պատիւը , պատուիրանազանց եղաւ , հետեւարար մեղանչեց սկզբնական մեղօք :

Որդի «ականի» զթով զանի (մարդը) այն սկզբնական մեղաց անդնդէն կորզեց հանեց , որ իւր աւնապակ անդին արեան որդեգիր ըլլանք :

Հոգի «ականի» զթով միխթարեց զանի , որ չէ

մատնուի : Կ'ստեղծուինք անկէ և մեր ստեղծման արժանեաց դէմ կը մեղանչեմք :

Ասով չենք շատանար , և մեր ապերախտութեան ծարաւք չենք կրնար անցնել՝ զայն ՚ի խաչ բարձրացնելով : ո՛հ մարդկայինս ապերախտութեան :

Եւ Արարիչը յօժարութեամբ կընդունի այս

Թէ զմարդխտի նման կորսնցնելու դատապարտած է , այլ յաւիտենականութեան փառաց մէջ շարժել տալու , և իւր ամէն բանի մէջ կատարեալ արդարադատ ըլլալը ապացուցանելու :

Աստուծոյ այս «երեք անքնելի և նրբիմաց կարողութիւնք» իւր Միասնականութենէ ծագած ըլլալը մեր վրայ որոշ կերպով բացատրելէ զատ՝ բնութեան ամէն մէկ անշունչ և շնչաւոր իրերու վրայ ալ հաստատած է : Չորօրինակ , որպէս միտք , կամք , զգացմունք երեքին մի կապով կապուած՝ հոգեղէն գերբնական շնորհքն ունին իրենց վրայ , նոյնպէս ալ , ծնունդ , կեանք , մահ , մի կապով կապուած՝ անոնց ստուերն ունին իրենց վրայ : Որպէս միտք կամք «մէկ» ըլլալու համար «զգացմանց» կը համապատասխանեն , նոյնպէս ալ ծնունդ և կեանք «մէկ» ըլլալու համար «մահուան» կը համապատասխանեն : Առաջին երեք բայց «մի» գերադոյն ձերքով մարդոյս բոլոր բնութեան յղութիւններէն գերազանց ըլլալը կը կենդանացուի . իսկ վերջի միւս երեք բայց « մի » անհրաժեշտ «բաղդով» ալ անոր (մարդոյս) աշխարհի մէջ վայելած աշխարհային փառաց և աշխարհի չընչութիւնը կապացուցուի :

Բազը սկզբով կը շարժի . բայց ձիրքը վախճանով :

ապերախտութիւնը՝ սխալականացս բարձրաստիճանի խոնարհութեան օրինակ մը տալու համար :

Հիմա որ նորէն կուրանանք և անոր անգին յիշատակ թողած կենսահրաւէր Գիրքը (Աւետարանը) կը ջրենք (անաստուածոց մասին կը խորհիմ), հասկցի՛ր թէ քանի՛ քանի՛ անգննին, մարդասէր և առատագութ և անչափ վեհանճն է նա՝ որ այս աստիճան ապերախտութեան և տգիտութեան փոխարէն դարձեալ զմեզ բնաջինջ չըրաւ ու չըներ և հաճեցաւ ու կը հաճի միշտ իւր պարգեւները չինայել մենէ :

Խոնարհեցաւ թշնամւոյն առջև, և ցոյց տուաւ իւր վեհապանծ կանխագիտութեան անաչառ կշռագատութիւնը(1) :

(1) Քրիստոս՝ դեռ զմեզ չստեղծած՝ գիտէր որ մենք (հողեղէն տկար արարածքս) սխալական ենք և ինք անսխալ : Աղամայ սխալական ըլլալը գիտնալով արգիլած պտուղը «սխալմամբ» ուտելուն յանցանքը Աղամայ վրայ դրաւ բոլորովին, ուստի յանգիմանեց զայն :

«ՉԱղամ յանդիմանելը» կենդանի կապացուցանէ «առաջին անգամէն» թէ՛ «վերջերէ» տալիք օրէնքներուն խստիւ և հզգրիտ գործադրութիւնը կը պահանջէ մարդոցմէ : Աղամ յանդիմանուեցաւ բայց Աստուծոյ քով ծածկուած մնաց՝ վերջերէն մեզի ապացուցանելու պատրաստած «կանխագի-

տիւսկ մեր աչքեր զմեզ խաբեց, և մեր խղճեր զմեզ կործանեց : Յանուն «սխալակաւնութեան» կոյրօրէն կեանք վարեցինք և խաբեքայութեամբ խիղճ բարբոքեցինք :

Ամէն մեղք ներուեցաւ. ինչո՞ւ մենք ալ մեր ու մեր դիմացինին մեղքերը չներենք :

Քրիստոս առաքելաց շնորհքներ զրկեց. և առաքեալք հողուով սրբավլ լեցուած՝ համասիրտ համաբերան լոյս սփռեցին տարածեցին համօրէն աշխարհի, որպէս զի առաքելական նուիրական ծառայութեանց շնորհիւ բարեպաշտ զաւակներ ընծայուինք անոր անքննելի մարդասիրութեանը :

տութիւնը» մէկ խօսքով Աստուած ատոր պատիւը կուզէր պաշտպանել, բայց կատարեալ համբերութեամբ և կատարեալ սիրոյ առթիւ : Ի՞նչ աշխարհ չստեղծուած՝ Աստուծոյ՝ այն իրեն վերապահած կանխագիտութեան մէջ խորին խորհուրդ կար : Աշխարհ ստեղծուելէն վերջը՝ կուզէր զինքը «Ստեղծող» ճանչցնելու համար՝ մարդոց քարոզներ և հրաշքներ ընելու պարտաւորութեան ձեռքը զօրաւոր և արդարացի էական պատճառ մ'ունենալ :

Այս «կանխագիտութիւնն» եղաւ և ահա այն ազդու պատճառը : Ասոր պատիւը ամենայն մասամբ պաշտպանած ըլլալը մեզ ճանչցնելու համար՝ ի խաչ մատնուեցաւ. որով և յաշողեցաւ մարդասիրութեան (մեր «սխալականութեան» վրայ չափելով) չափազանցութիւնը իւր բուն յօժարութեամբը «կենդանի օրինակաւ» բացատրել իւր անմենեցուն :

Մարդասիրին և ես եմ կեանք՝ և յարութիւն որ հաւատոյ յիս, ընդունի զկեանսն յաւիտեանականս յիշատակագրած կոյս և կարի ազդու խօսքերէն՝ ըստ որում գերբնական շնորհքսնեքով հաստատուեցաւ հաւատարմութիւնք՝ գոնէ չխրատուելով, ա՛լ խօսք չկայ աս վերջի Եստուրեւ զարուս մէջ բողոքովին զայն ուրանալնուս, աւա՛ղ մահաբոյր մոլորութեանս :

Փոխանակ այն վառվռուն խօսակցութեանց չափազանց զօրաւորութենէն հողեշահ առիթներ քաղելու՝ մենք զմեզ չոր բողոքներով խաբելու կը տքնինք, ժայթքելով անդադար ամեղցփեղ զրոյցներ՝ նորա Աստուածութեան դէմ:

Փոխանակ հանապաղ մեր աչքին տակ ին-

Վանխաղիտութեան պատիւը կատարեալ պաշտպանելով մեր վրայ ալ անհրաժեշտ պարտաւորութիւն դրաւ որ մենք ալ անոր մարդասիրութեան պատիւը կատարեալ պաշտպանել ջանանք ու պաշտպանենք, անձնուիրաբար մէկզմէկ սիրելով:

Ասով (խաչելութեամբն) միանգամայն հաւասարապէս բաժնած եղաւ Քրիստոս իւրկատարեալ արդարադատութիւնը՝ իւր Պատկերին վրայ ստեղծագործած հոգեւոր արարածօց մէջ: Աերջապէս և ահա պատուեց Աստուած մարդոյս «անդրանիկ սրխալականութեան» վարագոյրը. հիմա ա՛յ Աստուծոյ երեսէն փախչելիք ու պահուրտելիք ծածուկ պարապ անկիւն մը թողուցի՞ր ձեռքդ, քա՛ւ երբէք:

կած այդ տեսակ ճարտար քարսզութեանց մենք զմեզ կամաւոր հպատակ կարգելու՝ Ռէլիարին զաղանի թելադրութեանց կը զիջանինք իբրև գերի՝ որ մեր աչքին տակ չին կած չար ազդեցութիւն մ'է:

Այս մարդասէր Ամենակալ Աստուծոյ համար՝ որ այսչափ անուրանալի բարիքներ մատոյց մարդոյս, և դեռ մատուցանելու վրայ է միշտ, ինչպէ՞ս կը յանդգնիս ըսելու թէ՛ «Քրիստոս (կը սոսկամ ըսելու) իմաստասիրաց (Սօկրատայ Պղատոնի և ըն.) կարգին մէջ էն բարձրն է. ինչպէս իմաստասէրք՝ մարդիկ որսացին, անոնցմէ դերազանց ըլլալով Քրիստոս իւր իմաստասիրութեան մէջ՝ այն ալ իւր հանճարովը շատ մարդ որսացած » է:

Այս և ասոր նման արտասանուած հայհօյիչ խօսքերուն մէկ կողմանէ չափազանց կը ցաւիմ, բայց միւս կողմանէ անոր (Քրիստոսի) ոչ իմաստասիրութեան (Պղատոնի, Սօկրատայ և ըն. նման) այլ անկեղծ դաւանութեանս որ մեր բուն ճշմարիտ Աստուածն է՝ շնորհքն առած ըլլալուս համար, այս տեսակ լիրբ խօսքեր և մահառիթ քարոզներուն գլուխք ճնշելու ջանացած մեծ փաստերովս կը հանդիմ զարտասանողսն համոզելու մէջ և կը պատասխանեմ: —

Աշխարհի երես երեցած իմաստասէրներէն ո՞վ կրնայ գտնուիլ թէ՛ իւր քարոզած վարդապետութիւնը՝ հետեւութեանց մէջ անջնջելի մնացած ըլլան . — և ոչ ոք . ըսել է անոնք ուրիշ վարդապետութիւններ չէին, եթէ ոչ ինքզինքնին աշխարհի բանիբուն խելացիներ կլլեցնել տալու համար քաշարհասէր պարծանքներ, որ ապագայի լոյս համբաւոյ արժանանալու բաղդին կծկտուր բարեկամներ հանդիսացան :

Անոնց փառքն ու պատիւը, թափած քրտունքն լոկ աշխարհային ըլլալով, իրենց պսակը լոկ աշխարհէս ռուին :

Աշխարհի՛ իբրև աշխատութեան վարձք պարգևած «շարհայն» մրցանակը, հարկաւ տեղողական չկրնար ըլլալ . ուստի նոյն քարոզաց հետեւողք ալ բնաջինջ եղան և կըլլան անշուշտ սկզբունք քարոզելու մասանց վրայօք :

Իսկ կենդանի և կենդանարար Աստուծոյ մը (Տեառն մերոյ Յիսուսի Գրիստոսի) քարոզած սկզբունք անջնջելի մնաց և պիտի մնայ յաւիտեան : Աշխարհիս մինչև վերջը բաղմաթիւ հարազատ հետեւողներ անոր չպիտի պակսին : Այն սկզբունք Աստուածային հոգւով խրոխտ կը պանծայ այսօր մեր (հաւատացելոց) սրտին խորերը և կը ցանկայ հա-

լածել զմեզ դէպ ի յաւիտենականութեան գերերջանիկ փառաց ծոցը :

Ինչ քաղցրիկ սէր, մարդոյս աչքը կը յառի . սիրտը կը թռթռայ, միտքը կը բացուի, լեզուն կը խօսի, ականջը կը լսէ, երբ երկնաւոր թագաւորին յիշատակագրած խորունկ ու փափկիկ տողերը զգացմանց զարնուին :

Ամբողջ մարմինը երջանիկ սարսուռ մը կառնէ և անոնց (տողից) պատասխանելու համար՝ աղիարտցունքներ կը գլտորէ և սրտին մաքուր բորբոքը կը յաջողի շիջեցուցանել . — Կռապաշտական մոլար դարերու մէջ բիւրաւոր սուրբեր երևան ելան, ու իրենց մարմինը տեսակ տեսակ չարչարանօք հալեցուցին, և անանկ սուրբ կոչուելու արժանացան, որո՞ւ սիրոյ համար էր, որ մաշեցան . մեր Ամենափրկչին՝ մեր Գրիստոսի սիրոյն համար չէր, որ անոնք տաք կամբերով յանձնեցին զիրենք անտանելի չարչարանաց :

Միթէ այդ սուրբերը անխելք էին, միթէ ատոնք գրիչ բերան չունէին, որ ըստ դիպաց ելնէին երթային երկնաւորին սիրոյն յամենայն սրտէ զոհուելու : — Ինչ ըսել է ատոնց ամենքն ալ ճամարիտ լուսաւորեալ սուր գրչի և ճարտար բերնի տէր անձեր էին Հոգւոյն սրբոյ շնորհքով զարդարուած :

Եթէ անոնք իրենց աչքովը մեր Տիրոջ Աստուածային սքանչելիքները տեսած չըլլային՝ ճշմարտապէս հաւատք չընծայէին անոր Աստուածութեանը՝ կենդանի ամենայն սիրով անոր անսպառ երախտեաց պատուոյն համար չարչարուելու :

Ապա եթէ ասոնց ամէնքն ալ սուտ էին , ուրեմն Քրիստոնէութիւնը ինչ հնարքով յառաջ քալեց , որով թէ անքնկճելի բռնութեամբ . — ոչ սրով և ոչ անքնկճելի բռնութեամբք , հասցա՛ վսեմ գերբնական հրաշիւքս

Միթէ՞ ո՛րք կարող է բացարձակ իւր վրայ քարոզ կարգալ այլոց առանց Աստուածային կարողութիւն մ՛ ունենալու իւր վրայ . թէ՛ լեւեմ ձեր ստեղծողը և ձեր Աստուածք .) և հնա՛ր է մարդ որսալայս ձևերով : — Այն անհուն էակը (Քրիստոս) որ իւր ամենասուրբ շրթունքովը հաստատեց թէ՛ ինքն է մեր ամենուս անձնուէր տէրը , իւր ասացուածոց խորին ճշմարտութեանը զմեզ երկըրպագութիւն ընել ստիպելու համար , արգեօք քանի՞ քանիցս անգամ բիւրաւոր հրաշքներ (2) ցոյց տուաւ վսեմ գերբնական , ու

(2) Բնութեան մէջ աչքի տուլև երեւցած « բնականաբար » ներկայացուածներէն դուրս՝ Աստուծոյ ձեռքով իմասնաւորի երեւան եղած հրաշագործական « բարիք և երախտիք » գերբնական են :

անանկ կոշտ ու կռապաշտ մարդիկը իրեն հաւատքի բերաւ :

Անոր գործած հրաշագործութիւնք Եւրոպական հնարագիտական (բնական) հրաշքներ չէին երբէք . զի եթէ այնպէս եղած ըլլար՝ հարկաւ քիմիաբանական յիշատակներ ձգած պիտի ըլլար և զանոնք (ձեռքածները) հարկաւ Ս. Գրքերը պիտի ցուցնէին անշուշտ :

Ս. Գրքերու ցոյց տուած Տեառն մերոյք .

Բնութիւնը արդէն ինքիրմով հրաշք է , բայց այդ հրաշքին վրայ արտաքոյ կարգի (խելքէ՛ մտքէ՛ բոլորովին վեր) վազուած աներեւոյթ զօրութիւնը՝ որ մեր աչաց նիւթերն այլայլեալ և կերպարանափոխեալ կը ցուցնէ՛ գերբնական է :

Բնութիւնը ինքիրմով հրաշք է ըսինք , քանզի կը տեսնենք որ առանց նոյն իսկ բնութեան մէջէն բան մը առնել վերցնելու՝ կամ անկէ դոյզն ինչ օգնութիւն մը պահանջելու՝ չենք կարող բան (ճշմարիտ կամ կեղծ) մը ստեղծել :

Իբրև բնութեան « տեսութեան տակ ինկած » գաղտնիքներ՝ աչքի երեւցող (առարկայից միջոցաւ) « պարզ գերբնական հրաշքներ » են , և իբրև բնութենէ դուրս՝ արտաքոյ կարգի աներեւոյթ զօրութեամբ այլայլեալ նիւթք՝ « աներեւոյթ վսեմ գերբնական հրաշքներ են » :

Թէև այս նիւթեր իրենց բնական դրութեամբը աչքով կը տեսնէինք , բայց Աստուածային զօրութիւն մը՝ մեզ հոգեշահ նպատակ մը իմացնելու նկատմամբ՝ այն նիւթերը իրենց բնականէն լիովին կը

րած հրաշագործութիւններէն քեզի օրինակ մը . ի ծնէ կոյր ծնողին աչքերը բանալը՝ վըսեմ գերբնական հրաշք մը չէ՞ր, զոր ըրաւ Յիսուս :

Աս և ասոր նման բիւրաւոր հրաշքներ՝ ուրոնց բոլորն ալ անձերու վրայ աւուղչութեան պարգեւներ էին : Մարմիններ նորոգելով, իւրաւամբք արդար կշռադատութեան՝ հոգի (մեղօք մաշուած) նորոգելու եկած ըլլալը ծանուցանել կուղէր հասարակութեան :

Փոխէ և մեր առջև այլակերպեալ ձև մը ներկայացընել կուտայ անոնց : Այս վսեմ եղանակաւ ահա Աստուած մարդոց իւր Աստուածութեան զօրութիւնը հրապարակ կը նետէ ու մարդոյս օգտին համար պէտք եղած նպատակը կը տնօրինէ :

Իսկ եթէ պարզապէս առանց գերբնական հրաշագործութեանց իւր նպատակը Աստուած մարդոյս յայտնէր, ազդեցութիւն չպիտի ընէր : Իւր Աստուածութեան գործը հրաշիք ցուցուց, որ ամէն մարդ պարտաւորի տուած պատուէրները անկեղծ սիրով և ճշդութեամբ կատարել լիապէս :

Զորօրինակ՝ ուրիշ կերպ բացատրութիւն . ելեք տրական նիւթ մը ինքիրմով հրաշք է, բայց ասոր մէջ թաղուած գաղտնի զօրութիւնը պարզ՝ «երեւեալ գերբնական է » :

Բնութեան՝ սիրոյ յարմար մարմիններ իրար ձրգող զօրութիւն մ'է կըսենք երեքտրականութիւնը . բայց ի՞նչ է այդ զօրութիւնը . ի՞նչ է այդ տեսակ զօրութիւն մը՝ որ անշունչ նիւթերն իսկ իրարու կը ձգուին . հոս բացատրութեան ճարը կընդհատի :

Չի Քրիստոս աշխարհի վրայ ի՞նչ որ քարոզեց ու գործեց, բոլորը մեզի համար էր, որ օրինակ առնենք անկէ : Ինք իւր ըրածներուն արդէն պէտք չունէր :

Քրիստոս՝ այս բաներով (իւր Աստուածային անքննելի զօրութեամբ) խոստովանեցաւ «Ստեղծող» և մարդիկ մեծ ջերմեռանդութեամբ պաշտեցին զայն ու իրենց մեծ պարծանք սեպեցին անոր անունը իրենց վրայ կրելու և պէտք եղած ատեն՝ անոր համար ամէն նեղութիւն յանձն առնելու :

և կըսենք թէ մեր օգտին ու յանուն համար Աստուած այսպէս սահմաններ է ևսպն :

«Նրեւեալ» (շօյափիլի) պարզ «գերբնական հրաշագործութիւնք» գտնէ՞նք ցարկալի վրայ որ կը գտնուի՝ առարկայներէն դուրսակելով հարեւանցի քաշկուտուկ տկար մէկ դիտողութիւն կրնանք ընել՝ մեր խելքով պարծենկոտութեամբ գմեզ միւթարելու նկատմամբ՝ ջանացած փորձերէն : Սակայն «աներեւոյթ» վսեմ «գերբնական» հրաշքներու և ո՛չ բնաւ մէկ կերպով խելք չենք կրնար հասցնել : Ասի՝ Աստուծոյ իրեն միայն վերապահած «ու ինքը «բացը չմնացած» ճշմարիտ իրաւունքն ու գաղտնիքն է, որով անտարակոյս կը ճանչցուի տէրունական իւր անքննելի էութիւնը :

Ասով յաճախ բացատրած է բնութիւնը՝ իւր ըստեղծողին անհուն և անչափ կարողութիւնը :

Բնութեան ոյժին վրայ «գրէն» Աստուածային ոյժ մը կը կրկնապատկի՝ կը բեռնաւորի և աչքեր՝ մտքէ կարգէ վեր բաներ կը տեսնեն, կը հի-

Քրիստոս երբէք աշխարհային լայն ճամբայներ չքարոզեց, որ մարդիկ համոզուէին, խաբուէին ու իրեն հետևէին: Նա՛ աչքի երևցած երջանկութիւնները կ'ատէր և աչքի չերևցող անանց երջանկութիւն մը կը քարոզէր: և այն երջանկութիւնը իւր Աստուածութեանը վրայ կատարեալ ու կենդանի հաւատք ունենալէն կախումն ունենալը անդադար կը կրկնէր:

Մէկ խօսքով՝ անոր քարոզածը լիս և Յաւիտենականութիւն», ուրիշ խօսք չկայ:

Եթէ ճշմարիտ ճշմարիտ մեր բուն սանդձողը, մեր Աստուածը նա եղած չըլլար, մեթէ աչքի չերևցող երջանկութիւն մը այն է՝

անան կը մնան ու ամենայնչին գաղափար մը անգամ չեն կրնար տալ:

Հիանալի՛նչ պէտք. հրաշագարդ բնութիւն մը Ստեղծողին ուրիշ զօրաւոր հրաշքներ կը պակսին ընելու, և ասոնց «վսեմ» (ըստ ինքեան լիովին անխմանալի մարդոյս) «գերբնական հրաշք» անուն վաստկցնել տալու հնարք ու զօրութիւն կը պակսին այն մարդասիրին: Հին ատեններ, (նոյն իսկ հիմայ ալ չեն գիտեր), ո՛վ գիտէր այս բաները՝ ըստ որում մարդս կուրացեալ էր, ուստի չճանչցաւ Աստուծոյ յարդը և շարին ազդմամբ կռապաշտութեան գիմեց:

Հողով սրբով լուսաւորեալ մէկ մը վսեմ «չերբնական հրաշքներ» կը գործէր յանուն անուանին

յաւիտենական փրկութեան քարոզութիւնը կրնա՞ր բացարձակ կերպով իւր հաւատացեալը կլեցնել, աշխարհի փառքեր ատել հրամայած ատեն:

Նոյնպէս և մարդիկ անոր գործքերէն՝ եթէ անոր Աստուած ըլլալը չճանչէին, իրենց աշխարհի փառքը՝ որ աչքով կը տեսնեն ու կը վայելեն, իրենց ճօխութիւնները, վերջապէս ամենէն վեր եղող թանկագին կեանքերնին (մէյ մ'ալ աշխարհք չպիտի ծնէին,) եթէ անոր խօսից համոզուելու չափ՝ զօրաւոր ու գոհացուցիչ հրաշագործութեանց փաստեր ձեռք ձգած չըլլային, անոր աւանդած լուսաւոր պարզ և վճիա պատգամներուն ամենայն ջերմեռանդութեամբ ունկրեղութիւն կրնային ընծայել:

Աստուծոյ: Իսկ ընդհակառակն կռապաշտից քրմապետք ևս իրենց հացը (ժողովուրդը) ձեռքէ չթրուցնելու ճարպիկութեամբ՝ պարտապան սեպած էին գիրենք: Կ'ստիպուէին իրենք ալ հրաշքներ գործել և ի՛նչ կրնային ընել, քանի որ իրենց թշնամին ճշմարիտն Աստուած էր: Աստուած անոնց բարեկամ չէր, որ կարողանային հողով սրբով լուսաւորելոց ջրածններն ընել:

Ժողովուրդը երթալով պիտի ելնէր ամբողջ իրենց ձեռքէն: Ասոր ահա ճար մը կը գտնեն բայց կեղծ: Դիւական և քիմիկարանական գործողութեամբք զանազան վարպետութիւններ կը գտնէին ու կրնէին և հաւատացնել կը ջանային իրենց ուսմիկ ժո-

Ո՛չ սրոյ հարուածովք, ո՛չ բռնութեամբք և ո՛չ իսկ դաւերով ու կեղծուպատիր ձեւերով Քրիստոս զմարդ որսացած է: Մի միայն իւր աստուածային շնորհքն ու կարողութիւնն էր իւր միակ վարպետութիւնը:

Ի՞նչ ըսել էր իրականը ձգել ու շքին ետեւէն երթալ, զի այն ատեն շուք մը կը սեպուէր արքայութիւնն Աստուծոյ, այն է՝ յաւիտենական երջանկութիւնը, քանի որ մարդիկ զայն ատեսած չէին աչքով, և իրական՝ աշխարհ, քանի որ մարդիկ զայն կը տեսնէին, ի՞նչ ըսել էր աչքդ ձգել ու մտքիդ հաւատալ:

Այո՛, Քրիստոս աչքի երեւցող երջանկութիւնը սիրով ատել տուաւ անոնց, զի այն երջանկութիւնը լոկ շուքն էր ճշմարիտ յա-

ղօյրդեան թէ՛ անոնք (հոգևով սրբով լուսաւորուածներ) այն տեսակ կարողութեան տէր են, մենք ալ այս տեսակ անոնց ձեռքէն ատի կուգայ, մենք ալ կրնանք ընել, թէեւ այս կերպով: Կեղծուպատիր ձեւերով (զի հարկաւ իրենցինը չպիտի կրնային յարմարցնել երբէք անոնցինին) ճշմարիտը իրենց սոսկալի սրտերու մէջ թաղել կուղէին:

Ահա՛ «հրաշք» անունով հրապարակ ելած անձօռնի՛ խաբեբայութիւնք. զորս Աստուածային ճըշմարտութիւնը՝ իւր մշտավառ լուսովը երեց՝ մրկեց՝ լափեց ու անհետացուց գամ քան զգամ աշխարհիս երեսէն:

Եւ ռամիկներ դիւրաւ կը խարուէին, մանաւանդ իրենց քրմապետի թեւին տակէն վայրիկ մի

ւիտենականութեան, վասնորոյ հիմարտ շուքը ձգել հրամայեց ու ճշմարիտ իրականը պաշտել տուաւ:

Եւ որպէս զի անոր (յաւիտենականութեան) համոզմանց) մէջ հաստատուն մնան ասոնք ու բնաւ չգայթակղին, առատօրէն չղլացաւ իւր գերբնական հրօշքներն ու բարիքները:

Հապա այն կռապաշտները որ անոր ոտքը խոնարհեցան, այս այն կռապաշտներն են որ իրենց պիղծ կռոց դէմ ամենափոքր հայհոյութիւն մը լրածնուն պէս՝ կենսէին բնաջինջ ընել զարտասանողն, այնքան ջերմ կապուած էին իրենց մոլար աղանդոյն հետ, ասոնց ի՞նչ ըսենք:

չբաժնուողներ. քանզի այն խաբեբայութեանց դաղտնիք իթագստի պահուած էին:

Հասարակաց և բնական է թէ՛ ամեն երեւոյթ և աներեւոյթ իրերու մէջ ամէն ճշմարիտ՝ իւր հակառակն ունի, որ զոյգ ընթացքով կաւարտին աշխարհէս: (Տե՛ս, գլ. Ի. յաւիտենականութիւն):

Այսպէս էր «ճշմարիտ գերբնական հրաշքը» անոնց հնարած պիղծ հրաշքներու (բնականաբար կատարուած) հետ, զորս ողջամիտ և հետաքրքիր մարդ մը կրնայ լաւ որոշել: Հո՛ս օրինակ մը տալ ամօթ չեմ համարիր: Արժան է ըսել՝ որպէս ամէն մարմնաւոր արհեստներ ճշմարիտն ու կեղծը ունին, նոյնպէս ամէն հոգեւոր և անանց փառաց վերաբերեալ աստուածային արհեստք իրենց համեմատ ճշմարիտն ու կեղծը ունին: Կեղծ է այն՝ որ

Յանիբալի՝ սուր, հարուած, շանթ-ք ըս-
պառնալեաց և կարկտիք խարդախանաց
մարդու գործեր են, որ իւր նպատակ, նե-
ղը ինկածին պէս, յառաջ վարել կուզէ :
Աստուած՝ կը քարոզէ կը խօսի կամ շարժի,
ամէն բան բարակը մաղելով արդարութեամբ
կը դատէ : Պետրոսի թուրը դաշոյնին մէջ
դնել տալով՝ իւր արեւարբու թշնամոյն
դէմ իւր Աստուածութեան անքննին խոր-
հուրդը՝ կտրուած ականջը փակցունելով
ցոյց տալէն կրնայ գուշակուիլ :

Աստուած քեզի սիրով վարդապետութիւն
քարոզեց ու սիրով քենէ իրեն հետեւիլ կը
բաղձայ :

զմարդ խափելու մտքով՝ ճշմարտին ինքզինք նման-
ցընելու կը ճգնի :

Գիտուն՝ քաջախորձ և ճարտարարուեստ բժիշկ մը
ճշմարտութիւն է բժշկութեան արհեստին մէջ .
բայց անքին բոլորովին տգէտ սակայն դժբաղդարար
«ճարտար» անուն վաստկելու ջանացող կենաց թըշ-
նասի բժիշկը կեղծ է ըստ բժշկական հմտութեան
իւրոյ՝ իւր «ճարտարութեան» մէջ : Սոյն սա ջանաց
քնդդէմ բժշկական արհեստի օրինաց՝ իբրև թէ վար-
պետութիւն ցոյց պիտի տայ՝ տեսակ տեսակ «կըւ-
շուելիք» դարձուածքներով, խարեբայ ճարպիկ հը-
նարագիտութեամբ, ոսկեղօժեալ դեղերով ու ճա-
մարտակ տրամաբանութեամբ միւս ճշմարտութիւն
անունը աղարտել :

Աստուածային գերերջանիկ դրդումը՝
չափազանց քաղցրութեամբ բռնադատեց
զփոյթն ու եռանդաւ ինքն ձգել, որով հա-
մատարած աշխարհի «Փրկիչ» անուանեցաւ .
երկու ամենամեծ փրկութիւն պարգե-
ւելով մարդոյս իւր պարտոյն վրայ : Մին այն է
որ՝ ազատեց զմեզ սկզբնական մեղաց տգիտու-
թեան շղթայներէն . և միւսն այն է՝ հրապա-
րակ հանեց և որոշեց մարդոյս կենդանի ա-
պագայ մահկանացու ներկային . հոգի, յաւիտեակա-
նութիւն քարոզելով կռապաշտներու մոլորու-
թեանց դէմ :

Ասոր (կեղծ բժշկին) ունեցած արհեստը բժըշ-
կութեան տարիներ վատնելով սովորած ու փորձա-
առու եղած հմտութիւնները չեն : այլ՝ իւր ծախել
աշխատած խարեբայական ու երեւութական աւելա-
բանութիւնքն ևն . որք թէ և իւր խղճին պատիւ չեն
բերեր, բայց մարմնոյն նօթի զննալու չափ հաց կը
ճարեն, որտալով զգիւրահաւանս ի մահ :

Այսպէս ալ քրմապետաց ըրածը իրենց յաւիտե-
նականութեան մեծ միսս էր՝ ըստ որում պատիւ
չէր բերէր իրենց, խարուեցան անմեղաց ձեռքի
(մտքերնին գրած) յափշտակելիք հացերէն՝ սկսան
անխնայ խարեբայութիւններ ի գործ դնել :

Գիւրահաւան փոքր մաս մը համոզուած մնաց .
բայց մեծագոյն մասը որոշեցին և ճանչցան զճշմար-
տութիւն, միանգամայն և գրեցին Աստուծոյ հզօր
կարողութիւնը . խտիւ պաշտպանելով անոր յարգը,
զի Աստուծոյ յարգ ո՛չ այնչափ փնտուղն, որչափ
փնտուղ ու գրողը աւելի աղէկ դիտէ :

Այն ատեն Բելիարը գլխիկոր կաշկան-
դեալ կապուած՝ չունէր երբէք համարձակու-
թիւն որդեակի իշխելու կուպաշտից սրտե-
րու :

Արդ՝ ինչպէս փրկիչն արիւն թափեց ու
զմեզ փրկեց , նոյնպէս անոր սիրելի ըլլալու
համար ջանացողներ (մարտիրոսք) քնքոյշ
բայց անվեհեր սիրով արիւն թափեցին
ու փրկուեցան : Որպէս նա զմեզ ընդ Հօր
(Հայրեակոսի արդարապէս գլխոյն հետ) հաշ-
տեցնել օրինաւոր ու խիստ յարմար սեպեց
ու ի խաչ բարձրացաւ , նոյնպէս իրեն հետ

Աստուծոյ այս & ուրիշ միջոցներու ստիպուած՝
զինք մարդկային սեռի կատարեալ ճանչցնելու մա-
սին » ըրած գերբնական հրաշագործութիւնք , շատ
ատեններ կատարուեցան մարմնաւոր աչքերու ներ-
քեւ՝ ինչուան որ ամբողջապէս աստուածային օրէնք
զրի առնուեցան ու տարածեցան համայն աշխարհի :

Եւ հիմա՞ որ հին ժամանակուան եղածներուն
նման « ճշմարիտ գերբնական » փեմ « հրաշքներու »
կարօտ չենք , իրաւունք է որ շուանք , քանզի շատ
բարի օրթորիկներ անցուցինք ու չենք խրատուած
դեռ . ալ այսուհետեւ եթէ նորէն պատահին , ինչ
կրնանք ընել : Անաստուածներու մտացածին պատ-
ճարներ յարուցանել կը պակսին . . . :

Ընդարձակ ընթերցումներու անհրաժեշտ հար-
տարարուեալ , անոր հրաշքներուն չես համուզուիր
ու չես ըսեր թէ՛ « Ասի Ստեղծողը նպատակ մ'ու-
նէր և ունի » զի պարապը շտեղծեց , այլ այս
ընթերցումը ճանչցողին (բանականութիւն ունեցողին)

(Որդեակոսի գլխոյն հետ) կատարեալ հաշ-
տուած ըլլալու համար՝ ի պատիւ անմեղ
չարաշարանաց իւրոց՝ տուն տուած գրաւա-
կաններուն պատրաստել տուաւ ջերմ սիրով
ի մահ դատապարտել ի ձեռս կոշտ կուպաշ-
տից , այն անձանց՝ (գրաւականաց) ֆրիս-
տոնէական ուղղափառ հաւատոյ քարոզու-
թեանը մասին վարած անցեղի պաշտօնը լը-
րանալէն և հետեւաբար քրիստոնէութիւնը
ուզուածէն եւել տարածուելէն զինի :

Եւ յայնմ ժամանակէ հետեւ որդեակոսի դարը
այսօր Գրեակոսի դար մը կը սեպուի , որուն

իւր ձեռքին ճարտարութիւնը ցոյց տուաւ , հիմա ինք
ո՛ւր է . — Երկինքն է . հապա՛ բնութեան ներքին
« ճարտարութիւնը » քանի որ չիմայեց ցոյց տուաւ ա-
նոր , Երկնից ներքին « ճարտարութիւնն » ալ ցոյց չպի-
տի՞ տայ հարկաւ . — պիտի տայ անշուշտ , ուրեմն
ինչո՞ւ չենք երթար անոր (Ստեղծողին) լուսաւոր
կենսատու վարդապետութեան զիրկը ու հեռի հե-
ռի կը պտտինք :

Աներեւոյթ Աստուած մի՛ իւր ձեռքին նիւթը
եղած երկիրը , (բնութիւնը) եթէ կարող է քեզէ
ներկայացնել յօժար սրտիւ ու կը ներկայացնէ , մի-
թէ՛ նոյն ինքն անկողելի զօրութեամբ անձեռնհաս
պիտի ըլլայ զերկինք զիւր օթեանն ալ ներկայա-
ցնել քեզ : Ես եմ « այբ և քէ » կրօ՛ւ անոր « Այբը »
տեսնելու արժանացար « Քէն » ալ չպիտի՞ տեսնաս :

— Պիտի տեսնաս օր մը անտարակոյս . համբերէ՛ :
Այս ալ մէկդի . գանք մեր բուն խնդրոյն :
Տեսա՛ւ Ստեղծողը թէ՛ մարդիկ վարժուեր են

պաշտպանութեան ներքեւ կենդանի յոյս մը կը վայելինք, թէև նեղութեանց և հալածանաց տակ . աշխարհքի երես փառք տալով հանապազօր :

Սրբոց պաշտօններ մինչդեռ կը լրանային , ու իրենց նպատակը յառաջացած պսակուած էր , շատ մը ատեններէ ետքը՝ Բէլիարն ալ կամաց կամաց սկսեր էր արթննալ , որ զմարդկորսնցներու ունեցած գրգռիչ հնարագիտութիւնը ի գործ դնէ :

Կարձակուի ինչպէս ըսինք , վերջապէս շղթայէն , թէև կորակոր բայց դիւական իշ-

բնութեան՝ ու այնպէս մէկ մարմին եղեր են անոր հետ, որ իրեն շնորհած առանձնական կենդանի օրէնքը (յաւիտենականութիւն պարգեւող) բոլորովին ուրացեր, հետեւաբար գինքն ալ մէկտեղ ուրացեր են՝ (զի «աներեւոյթ» Աստուած « երեւելի օրէնքները » իրեն միայն Փոխանորդ կարգեց աշխարհի վրայ , և ոչ զմարդիկ : զԱստուած չես տեսներ, բայց օրէնքները՝ Աստուծոյ կենդանի Փոխանորդը կը տեսնես ամէն ատեն) . յարմար դատեց վսեմ « գերբնական » հրաշագործութեանց դիմել, հասկցնել ուզելով մարդոց թէ՛ « այս (բնութեան) պարզներուն քիչ շատ խելք հասցուցած ու վարժուած կը ձեւացնէք , ընտանենալով անոնց գաղտնեացը հետ՝ զիս կուրանաք կը մոռնաք . ահա՛ ձեզի այնպիսի գաղտնիքներ ներկայացնեմ՝ որոնց բնաւ և ոչ մէկ կերպով չկարողանաք խելք հասցնել, ու ջանաք սիրել զիս և պաշտել ճշմարտապէս » :

Մովսիսի և ուրիշ Մարգարէից կամ այլ նշանա-

խանութիւնը վրան էր : Յառաջ կը բերէ յոգնաթիւ պաշտօնեայներ և անասուածներ՝ որք ծոյրեալ լուսաւորութեան ու քաղաքակրթութեան կերպարանօք խել մը անմեղաց խղճերը վրդովելու և պղտորելու կը ջանան :

Արդ՝ ինչպէս հնոյն մէջ երկիւղածք Աստուծոյ՝ չարչարանօք կը մահանային ի փառս և ի պատիւ տարածման Ս . հաւատոյ , նորոյս մէջ ալ աստուածապաշտ կենդանի կը չարչարուին ի պաշտպանութիւն նոյն Ս . հաւատոյ , այս անհաւատներուն վիժած ծուռ ու ամենախարդախ սկզբունքներէն :

Եր անձանց միջոցաւ անթիւ վսեմ և գերբնական հրաշքներ ցոյց տուաւ :

Բնականաբար ատեն անցնելով , մարդոյս արտաքին կազմուածքը իւր դիրքը կը փոխէ՝ խեղճ խիղճն ալ ասոր դիտիկին բերելով՝ դժբաղդաբար ասոր ալ ձեւերը փոխուեցան, ու « ներսինը՝ դրսինին » հաւասարեցնել ուզեցին , սկսան դարձեալ կուռք պաշտել՝ ուրանալով այդ ամենայն զօրութիւնք և գաղտնիք , սքանչելահրաշ աստուածայինք ամենայն յաջողակ ապերախութեամբ :

Գթա՛ց Նրկայնամիտն , միւսանգամ վերստին հասնեցաւ պարգեւել զանազան զօրութիւններ :

Հազիւ հարեւանցի ճանչցեր էին մարդիկ , և երբ միտք կը ցուցնէին իրենց ընթացքէն՝ քիչ ատենէն անոնց պողոտայէն դուրս ելնելու , Աստուած կանխագիտեց թէ՛ այս նշանաւոր գործերն ալ մարդոց միտքն առ ինքն՝ առ բարին չպիտի յեղաշրջեն , ատեն անցնելու կը նային , մէկէն պիտի մոռնան ,

Այս ալ արդի երկիւղածաց ապաշխարութեան պատիժ մ'է՝ զոր ի հարկ է ամենայն սիրով կողջագուրեն ու անոնց դէմ շարունակ կը պատերազմին, և յաղթելու կը ճըզնին:

Այն Գրիստոսը՝ որ ինք իւր ամէն տեսակ գթութիւնքը չխնայելէն ու շատ մը սուրբերու մեր փրկութեան համար արիւն թափել տալէն վերջը՝ դուն անոր յարգը չճանչնաս ու դարձեալ կուրցած՝ անանց թշուառութեանդ դիտաւոր առիթ մը հանդիպանալու ոյժդ քանի որ կը կրկնապատկես երթալով:

Տարէն կուսք սխտի պաշտեն և ամէն տեսակ վատութիւններ ի գործ պիտի դնեն. ձգեց Մարգարէից հետ տեսիլքով տեսնուիլը մեկուսի, և կամ անոնց ձեռքովը սպիւսկ սպիւսկ « դերբնական » հրաշքներ ընել տալը. կանխադիտութեան (մարդասիրութեան) անյեղի պարտքը անպակաս շեցուցած սեպուած ըլլալու համար՝ մարմին առաւ մինչև անգամ կատարեալ մարդ եղաւ աշխարհք եկաւ:

« Եւ քանն մարմին եղիւ » . « Բանն » կը ցուցնէ Աստուծոյ աստուածային կարողութիւնը, որ մարմին՝ մեզ (սխալական մարմնաորացս) քարոզած խօսքերուն (Մարգարէից կամ այլոց սրբոց միջնորդութեամբ) ինք կենդանի օրինակը հանդիսանալու նպատակաւ առաւ ամենայն սիրով:

Մարմնաորարար սղօթք քնել, աստանայէն փորձուիլ, և դեռ ասանց նման շատ մը օրինակներ ամէնքը մեզի համար էին, մեզի գործքով « օրինակ ներկայացնել » սրպէս զի եթէ փորձանայ

արդեօք նորէն վրագ գթալու ուրիշ միջոց մը կրնա՞ն համարձակիլ անոր վրայ ձգելու:

Ահա անոր գութն ու սերը երեւանն է:

Դուն անոր ճամբան չերթալովդ, անոր բնաւ ցաւ չես տար. զի նա՝ արդէն անած է իւր ցաւ: Երբ յաշխարհ ակն յանդիման կը շրջագայէր, եբէն պարթ իւր անհուն ճարտարչութեան և արդարութեան՝ մարդիկ գիտութեամբ անխնայ չարչարեցին զայն, ու դարձեալ չը ճանչցան:

Իրաւ է որ Խօսրայածը կատկալուէր կատարել Գրիստոս ի խաչ բարձրանալով, իրաւ է որ

հանդիպինք՝ ռանինք անկէ աղօթել, և եթէ ստոսնայն թելագրէ զմեզ՝ խորշինք սատանային չար ընթացքէն ու Աստուծոյ միայն յանձնելը ինքզինքնիս ամէն ատեն ամէն տեղ:

Ահա Աստուած՝ իւր աստուածային զօրութիւնը իւր սքանչելի խօսքերով (Մարգարէից միջոցաւ) քառօղելու պարտքը անթերի լրացուց:

Այնուհետեւ մարմին առած՝ քարոզածը գործքով ցուցնելու պարտքն ալ բովանդակակէս կատարելագործեց: Ձգած սրբազան յիշատակք հոգեւ շահ դեռ երեւանն են. « կենդանի եմք » կը գոչեն:

— Աշխարհի երեսը ժողով եկած ատեն՝ իրմէ իջաւամբ հալածուողները զինքը յանկուածի հալածեցին:

Հուսկ ուրեմն դարձեալ ներեց մարդոյս մահա՞սիթ սխալմանը ու հրամայել հանեցաւ՝ որ ամբողջապէս զրի առնուին ու տարածուին իւր խօսուածքն ու շարժուածքը, որպէս զի թերեւս մարդ

չարչարող ձեռքեր ալ չպիտի պակսէին անոր, բայց մարդոյս բուն մեծ յանցանաց կէտը՝ տղերտիտիւնը այս մասին սա էր թէ գործն մեծ հարուած տուաւ. հարեանցի չարչարանքներ տալով գոհ չեղաւ :

Այն Գրիստոսը՝ որ զինք ու զիւր գերբնական սքանչելիս աչքով տեսնող ու չհաւտացողներուն մոլորութեանցը ամենայն համբերութեամբ և խոնարհութեամբ տարաւ, միմիայն իւր խօսքերը լսելով (գրքերէ) և իրեն հաւատքի չեկող անզգամաց մոլորութեանցը միթէ՞ չպիտի տանի :

Գիկ իմանան իրեն չափազանց մարդասիրութիւնը ու խրատուն խաչելութենէն՝ պարագ սեղը չհալածեն, այլ կատարեալ և անկեղծ խոստովանութեամբ պաշտեն զինք :

Աւա՛ղ . . . բիւր թիւր մեկնութիւնք կը տրուին անգաղար վայրահաչութեամբ այս հատընտիր և անզուգական գրուածոց դէմ . . . :

Բարերարին համբերութիւնը մինչեւ այս կէտս է, ալ ասկից անդին ի՛նչ անտարբերութեամբ կեցեր տխուր փորձեր կընես. ի՛նչ սոսկալի յանդրանութիւն . . . :

Բարերարին ունեցած Աստուածային փառքը եթէ քու ձեռքդ ըլլար, ասկից եւել ի՛նչ կրնայիր ընել :

Ստեղծող անցնելով քու հաւատքդ թուլցաւ Աստուած ի՛նչ ընէ : Աստուծոյ բերանն ու գործքը եղող Ս. գրքեր ունիս առջեւդ, ա՛լ Աստուծոյ վրայ ի՛նչ իրաւունք ունիս յանցանք դնելու :

Այսու ամենայնիւ ծանծաղամտութեամբ, մի՛ կարծեր թէ Գրիստոս այս ամէն ըրածներովը ունեցածը միտեց և անդին զքեզ պատժելու զօրութիւն. չմնաց վրան. « Ամենակարող Գրիստոսի՛ անքննելի զօրութիւնը և սարսափելի արդարութիւնը Յատուածութեան ճշ պիտի իմանաս :

Խեղացի բայց սխալական մարդն անգամ խոհեմութիւն գործելով իւր բոլոր ունեցած հարստութիւնը բանի մը վրայ չթափեր, մաս մը գէթ անվտանգ՝ մնացորդ կը պահէ՝ առուաուրի չխառներ :

Հապա անսխալ և կանխագէտ Աստուած մը՝ քանի որ գիտէր մարդոյս ինչ աստիճան ապերախտ եղած ըլլալը, և եթէ իւր ամ-

Քանի որ Ս. Գրեանք Աստուծոյ նպատակը ու սուրբ կամքը ընդարձակագոյն կատարելապէս կը պատմեն ու մեղի խրատ կը կարգան անոնց հետեւելու, ա՛լ հրապարակական ուրիշ վսեմ « գերբնական հրաշագործութիւնք» չեն պատահիր :

Իսկ Աստուծոյ՝ այս անհուն զօրութեանց վրայ գայթակղեալ (անաստուածոց խօսքերուն անսալով) կէս մը կասկածոտ բայց եռանդոտ սրտից (եթէ չերմեռանդ աղօթից յանձնեն զիրենք) միջնորդութեամբ անդու և անկեղծ խղճի մաքրութեան անբաւ բարիքներ կը ծնին. այնպիսի բարիքներ՝ որ զիրենք գիտովին գոհ ընելու բաւական են, կատարեալ Յաւիտենականութեան հաւատք ընծայելու մասանց նկատմամբ :

բողջ զօրութեանց դրամագլուխը մարդոցս վրայ կապէր, տարակոյս չէր ձգեր որ Աստուած պաշտութիւն, կրօնք, Եկեղեցի բոլորովին պիտի աներևութանային. ուրեմն ինչպէ՞ս պիտի կամք տար իւր վրայ բան մը չթողուլ իւր ունեցածէն:

Եթէ կը հաւատաս որ Աստուած ամենին մաստ է. հաւատա՛ նաև թէ իւր զօրութեանց ամբողջ դրամագլուխն ալ բանի մը վրայ ամբողջապէս անհնար է կապել ամենեին: Վերջապէս մեծ հոգք դու ըրէ, զի դուն պիտի պատժուիս յաւիտենական սարսափելի պատիժներով, եթէ չուզես ուզել կամ չուզես անվայել ու ահուելի բօթակից ընթացք:

— Մեր հոգին մեր ապականարար մարմնոյն փառքովը պսակել ջանալու թելադրողը սատանայն է: Առանձնաշնորհութիւնը մեր իշխանութիւնն է, և թելադրութիւնը՝ տատանային:

Սատանային տուն տալով ստեղծուածոց ականջ կախելու տեղ՝ Աստուծոյ տուն տալով ստեղծուածոց ականջ տաս աղէկ չըլլա՞ր, որ անոր սիրովը սիրուիս:

Շիտակ ճամբայ չցուցնող վտանգաւոր թշնամոյ մը տուած ֆլատոր՝ նոյն ճամբան կատարեալ առնելէն ետքը պիտի իմանանք:

բայց եկո՛ւ տես թէ՛ օրչափ անհնարին թըլուառութիւն մը պիտի ըլլայ մեզի համար այն ատեն՝ երբ յուսահատութենէ զատ ուրիշ հնարք մը չպիտի կրնանք գտնել. ե՛տ դառնալ անկարելի՛. հո՛ն (ճամբան) կանկ առնուլ վտանգալի՛:

Քրիստոս զմեր թշնամին ցոյց տուաւ ու հրապարակ նեւեց: Մենք ալ նայելու ենք որ թշնամոյն իւր թշնամութեան պարտքը կատարել ջանացածէն աւելի՛ անոր լարած որոգայթներէն ազատելու պարտքերնիս կատարել ջանանք, և զյաւիտենականութիւն շահելու և շահած ըլլալու համար՝ առաքինութեամբք զարգարուելով, զՔրիստոս աստուած յաջողինք յաւիտեան օրհնել:

Գ Լ Ո Ւ Ս Գ .

Հ Ո Գ Ի

Արդէն բոնք թէ « հոգին ձիրք մ'է գերբնական. » Ասի՛ որ մարմնոյն կազմուածոց և գրութեանցը վրայ կիշխէ՛ ըղեղին ներքին

դրամադրութեան մէջ սղմուած մարմնոյն ղեկավար դաստիարակն է :

Հոգին՝ բղբղին և ջղաց դրից և բերմանց բնդարձակութեան և բնդունակութեան գոտախանելու հարկադրուած է իրաւամբ . սակայն , քանի որ բրածը որոշելու կարողութիւն ունի , պէ՞տք է մի այդ հարկադրութենէն յանիրաւի երես առնել ու յանդգնիլ տալ իրեն՝ պարտաւոր եղած սրբազան օրինաց անկեղծ գործադրութեանցը գէ՞մ : Ահա հոգին . — Միտք , կամք , Զգացմունք , որ Ք միութեան տակ հրաշալի փշիւն :

Միտքն ու կամքը կորոշեն , բայց զգացմունքը՝ մարմնոյն իշխողութեանը ներքև , նոյն որոշումը կը պսակեն աւանդեալ առանձնաշնորհութեամբ մը :

Առանձնա շնորհութիւն բսելով՝ կիմանանք հոգւոյն ու մարմնոյն ունեցած ազատութիւնը՝ զոր Ամենակարողը պարգևեր է անոնց : Այս ազատութիւնը օրէնքն է :

Մարմինը կը պատժուի հիւանդութենէ , որ օրինազանցութենէ է . հոգին ալ պիտի պատժուի՝ նոյնպէս ստացած ազատութիւնը մարմնոյն թշնամական ձեռքին տակ խղղել ջանալուն համար , որ այն ալ օրինազանցութենէ է : Այսու եղանակաւ և ահա փոխադարձա-

բար կը պատժուին հոգին ու մարմինը . մին՝ զգացմանց (ցաւոց) պատժովք , և միւսն՝ (մարմինը) հաշտութեանց պատժովք : Մաշտութեանը հալելն յայտնի է թէ Վեջ ունի , բայց զգացմունքը անոր չնայելով , միշտ միօրինակ իւր ճամբան շարունակելէն յայտնի է թէ Վեջ չունի : Ուստի հոգին ձիւրք մ'է մնայուն . և մարմինը՝ բազդ մ'անկայուն : Բայց մնայուն հոգին վաստկելու համար՝ բազդը գոտախանելու է :

Հոգին (իրեն) ճշգրտակէ զգացմանց յափշտակուելու և Աստուծոյ (Ստեղծողին) անդադար փառաբանութիւն (1) տալու համար միայն ստեղծուած է :

Ինչպէս երեւութապէս մարմինը իւր թըշնամիէն՝ մահուբնէ կը դողայ , նոյնը աներեւութապէս հոգին ալ անկէ բաժնուելէն վերջը պիտի դողայ տանջանաց թեղադրութենէն , որ զգացմանց պիտի զարնուի :

Հոգւոյն էութիւնը ցերեկը կապացուցուի

(1) Պէտք է գիտնալ թէ մարդս որչափ որ հարուստ ու համբաւաւոր ըլլայ , աչքը միշտ նորանոր համբաւներ ձեռք ձգել կը նայի , ու կը փնտռէ . աշխարհօրէն խորհելով այսպէս է : Հոգևորապէս խորհելով ալ , պիտի գտնենք թէ՛ Աստուած ի հարկէ ողջոյն բնութեան հեղինակը եղած ըլլալուն պատիւք պաշտպանել պիտի ուզէ ու փնտռէ . ուստի՝ անկեղծ և ջերմ փառաբանութիւն սպասելու իրաւունք ունի , թէ և ինք փնտաւածին բնա՛ւ կարօտ չէ ինքնին :

Տարնաւոր աչօք՝ միջնորդութեամբ խօսակցութեանց կարողութեան . և գիշերը հոգեւոր ազգով (1) միջնորդութեամբ երազ տեսնելու կարողութեան :

Մարդս՝ աշխարհիս մէջն եղած և ապրած առեւն՝ մարմինը մարմին պահելու և Տարնաւորութեան վայելելու կարողութիւն տուողը՝ Գրքն օգբ, Զուրբ, հողն (բուսեղինօքն հանդերձ) է :

Օգբ, Զուրբ, հող, արաաքին գործիքներ են անկայուն և երթեւեկ մարմնոյն վրայ, որուն կենդանական հաւասարակչութիւնը Տարնաւորութեան չխանգարելու կաշխատին : Աստուք ուրիշ բան չեն եթէ ոչ իբրեւ նպաստամատոյց միջոց առժամանակեայ մարմնոյն ունենալիք մաշտղութեանը՝ որ ճիշդ հինցած հնգանիւրբի մը կարկտան դրուելու կը նմանին :

Մարմինը կարգաւ բունելու տեղը չմնացա-

(1) Օրինակ ըլլայ Արևը՝ որ իւր կենդանութեան ոյժը (տաքութիւնը) երկրիս վրայ սփռած լուսաւոր ճառագայթից (շուքերու) միջոցաւ կապացուցանէ . ասանկ ալ հողին կենդանաբար իւր կենդանութեան ոյժը (յաւիտենականութիւնը) իւր աշտղ լուսոյ ճառագայթիք կը բացայայտէ՝ մարմնոյն վրայ սփռելով ի գիշերի երբ մարմնոյն աչքեր գոցուին :

ճին պէս՝ և ահա հողին երեւան կենէ և զինք ի Հանդերձեալն կը դանէ :

Ասոր հակառակ հողին ալ՝ որ գրքն ըզեղին վրայ նուիրական փշիւն մ'է, իբրեւ հուր մարմնոյն մեքենաներուն՝ շոգիներ կարձկէ, որ մարմնոյն ամէն մէկ անդամաց իւրաքանչիւր մասունք՝ կաղմուածոց տրամագրութեան տակ շարժին նպատակ մը՝ ոչ իբրև լոկ շարժում (անբանեաց նման) այլ իբրև գործ, համարիտ գործ :

Որպէս մարմինը իւր էութիւնը (հողը՝ ուստի գոյացաւ) առանց բնաջինջ ընելու աշխարհի երեսէն, միմիայն ձեւերը կը փոխէ . նոյնպէս և հողին առանց իւր էութիւնը ուսեփհական օրէնքները (յաւիտենականութիւնը՝ ուստի գոյացաւ) երկնքի մէջ բնաջինջ ընելու՝ աշխարհայնիկ ձեւերը (իբրեւ լոկ շարժման նպատակ) կը փոխէ, զի արդէն յայտնի է թէ՛ անցաւոր եղած տեղացի ցեղն՝ արեւի կրնայ ազատ վարուիլ անանց նախնական տեղ մը :

Բայց զե՛՛ն է գերբնական դաղտնեաց մէջ հողին : Ամէն բան կը դատէ, կը խօսի ու կը լսէ . սակայն իւր վրայ քաջորոշ սահման մը տալ չէ կարող, այսինքն՝ յաւիտենականութեան համար՝ ներկայանալու պատրաստուած տեղէ չկրնալ գիտնալ :

Այս գաղտնիքն (հոգիէն) դուրս՝ (արդէն կերպով մ'ալ բացատրած ենք) բնութեան մէջ գտնուած ամէն գաղտնիք, ամէն աներեւոյթ զօրութիւններ՝ որ մէյմէկ ձեռքի տակ ինկած առարկայներով ի տես կուգան՝ բոլորն ալ լոկ դրդումներ են. և իբրեւ արդիւն մը՝ հոգւոյն ներքին զօրութեան՝ մէկ խօսքով կարծես թէ անոր (հոգւոյն) հարցմանը մէյմէկ արջագանգներն են:

Հոգին իւր էութեան (Յաւիտենականութեան) ոյժը նշանաւոր օրինակով կիմացնէ մարմնոյն: Ապաքէն ըսած էինք թէ՛ Աստուած ինչ որ քարոզեց ու գործեց, իւր քարոզածներուն ճշդութիւնը մեզի ընդունել տալու համար՝ բնութեան մէջ կենդանի օրինակներով բացատրեց և ըն՝: —

Աստուած քեզ ըսաւ թէ հոգի ունիս, Յաւիտենականութիւն ունիս. արդ՝ ցերեկը քեզ Յաւիտենականութեան էութիւնը ապացուցանելու նկատմամբ՝ հոգւոյդ այնպիսի կարողութիւն տուաւ՝ որ մէկ վայրկեանի մէջ ամենէն հեռու տեղ մը կերթաս կը նստիս. մէկ քառորդի մէջ տիեզերք տակնուվրայ կընես պտրտելով երեսակայութեամբ:

Եւ նմանապէս գիշերը քեզ՝ հոգւոյդ յարեանականութեանը համոզուելու համար կեն-

դանի օրինակ մը տալու դիտաւորութեամբ՝ երազ տեսնելու կարողութիւն տուաւ:

Ամէն գիշեր կեղծ կը մեռնիս, ու ամէն ցերեկ կեղծ կը կենդանանաս մինչև որ ճշմարիտ մեռնիս ու ճշմարիտ կենդանանաս (Յաւիտենականութեան երթաս):

Ամէն գիշեր կեղծ կը մեռնիս ըսի, այո՛. քանզի երբ անկողին կը մտնես, և երբ աչքերդ կը գոցուին՝ կը քնանաս, չես գիտեր ո՛ր քաղաք, ո՛ր առև, ո՛ր սենեակ եղած ըլլալդ, միանգամայն մինչև որ լուսուցիք վրայէդ քանի ժամեր անցնելը (դեռ չլուսուցած):

Այս կեղծ մահը՝ որ Յաւիտենականութեանդ պատուոյն համար կը վայելես՝ նշանակ մ'է քեզ հոգւոյդ դէմ՝ չմեղանչելով՝ մշտարթուն գտնուելու մասին:

Ասկից հասկցիր թէ անցաւ ո՛ր ես, և օր մը մարմնաւոր ճշմարիտ մահն ալ դերը պիտի խաղայ զրադ:

Ամէն ցերեկ կեղծ կը կենդանանաս ըսի, այո՛. ըստ որում՝ հոգին մարմնն բաժնուած վէ և Յաւիտենականութեան չէ դիմած:

Այդ կեղծ « առժամանակեայ » բայց ճշմարիտ դիակէդ ճշմարիտ հոգեղէն լոյս կը սփռի. նշանակ մ'է կենդանի իմացնել ու-

զել տալու համար քեզ թէ՛ որչափ որ մարմինդ պիտի փտտի, վստահ ու ապահով եղիր որ հոգիդ երբէք չպիտի արժանանայ անոր փխուր **ԻԿԿՆ**, այլ իրեն համար պատրաստուած Յախտենականութիւն մը ունի յերկինս :

Ծուռ սկզբունք մ'ունիս որ աչքով չտեսած բայց հաւատարմութեան արժանի բաներուն հաւատք չընծայես, ուստի՛ հոգին ի՞նչ է կըսես. ես անոր էութիւնը աչքովս տեսնելու եմ որ հաւատամ կըսես. մինչդեռ հաւատարիմ նշանն ունիս անոր էութիւնը տեսած բլլալու ամէն գիշեր :

Յերեկը բանի մը վրայ չամազանց միտք յոգնեցնես, շատ անգամ գիշերը կը տեսնես զայն, և այդ տեսածիդ երջանունն կուտաս. Արդ՝ ցերեկուան այն բանին վասնած միտքիդ կարողութեան ոյժը ձգենք մէկդի՛ որ « աչքով չեմ տեսներ որ, հաւատամ » բռեցիվ և ուրանալով ձիրքդ՝ ինքզինքդ անբան առնանոց կարգն անցուցած կըլլաս սոսկալի հետեւութիւններովդ. նոյն իսկ գիշերը — հապա ի՞նչ կըսես այն կերպ երազներուն՝ որ յաճախ տեղի կունենան ամէն աստիճանի մարդոց՝ ըստ որում մարդս բնաւ չըսես սոսկ մարդեր, քաղաքներ, և բնաւ միտ-

քը՝ օրերով, ամիսներով, տարիներով բարեկամաց կամ բարեկամի մը վրայ շարժուած բարեկամներ, կամ բարեկամ և կամ ուրիշ նիւթեր, քաղաքներ, ծովեր, ծառեր, տըխուր տեղեր և այլն միշտ կը տեսնես. ասոր ի՞նչ անուն տալու է : կը թռիս, զարմանալին սա է թէ՛ տարիներով մտքեդ անգամ անցուցած չես բլլար ցերեկեդ մէջ, թերևս բնաւ չես յիշած ալ բլլար մարդոց խելահարաւորութիւնը կամ անկարելիութիւնը ևն :

Աս և սոսր նման բաներ տեսած ատենդ ի գիշերի, ճիշդ ցերեկուան աչքդ բաց ատեն ունեցած իշխանութեանդ (աւարկաները ոչ երևակայութեամբ այլ ճարձատրեալ տեսնելու մասին) ոյժովը կը տեսնես :

Միտ չնկած և կամ երեւակայեալ իրեր, ճարձատրեալ ու ինչ աչք ներքեւ՝ աչքի առջև ներկայացուած միանգամայն և ճարձատրեալ կերպարանք ու գէրդ զգեցած բլլալին՝ քաջ կապացուցանէ հոգւոյն լուսաւոր և հիանալի անվախճան կարողութիւնը :

Վերջապէս հոգւոյն կարողութեան շուքն է երազը :

Այն կարողութիւնը հոգին քանի որ իւր շուքովը (քէօրկէ) իւր մշտնջենաւոր կենդանութեան օրինակը տալով թէ ցերեկ և

Թէ գիշեր աչքի՝ մտքի՝ լսելիքի տակ շինկած
 անբարեկամներ ի գիշերի քանի որ կերպարանաւ
 մարմնաւորեալ կը ներհայացնէ , տակից հետևեցուր
 թէ ,

Յաւիտենականութիւն ունիս յերկինս : զի
 հոգւոյդ թաւառ ունեցած արամադիր-կարո-
 շութիւնը իմացար . հետևեցուր թէ՛ Աստ-
 աւած մ'ունիս , զի երևակայեալ կամ անն-
 րեւոյթ իրերը մարմնաւորեալ տեսնելու հո-
 գւոյդ (առարկայից դրեց համեմատ) կա-
 րողութեան արժանաւորութիւնը իմացար ի գի-
 շերի :

Հետևեցուր թէ՛ աներևոյթ նուիրական տե-
 ղեր պիտի ունենաս զի հոգւոյդ անբարեկամ
 զաներ , զաւարի կամ դիտար տեղեր . տեսնելու կա-
 րողութեան արժանաւորութիւնը իմացար ի գիշե-
 րի :

Դարձեալ ցերեկը բանի մը վրայ միտք շատ
 յոգնեցնես ու զբաղիս , երևակայութիւն
 մ'է . ատ երևակայութիւնը ինչէ՞ն է որ ճիշդ
 իրականի կը փոխուի գիշերը : ինչէ՞ն պիտի
 ըլլայ . - ցերեկուան մտաւորական կարողու-
 թիւնդ ստուեր մը ըլլալով հոգւոյդ էական
 ամփոփ կարողութեանը . ցերեկը մտքիդ առ-
 ջիւ բան մ'ալ բերես նէ երեւոյթեալ կը բե-
 րես . մարմնոյդ աչքերը գոցուածին պէս .

հոգւոյդ կարողութիւնը բովանդակապէս
 կամփոփի ճշուելէ՛ աչքերը կը բացուին և կը
 յաջողին զերևակայեալն յիրական շրջեցու-
 ցանել ի գիշերի :

Ինչուք թէ ցերեկ առեն աչքդ քննութեամբ
 գոցես ու միտքդ առարկայի մը տաս , այն
 առարկային բովանդակ կաղապարը ամէն
 մէկ մանրամասն կէտերովս հանդերձ՝ առանց
 շուարեւու՝ ոչոք քոց ելածէ պէս կրնաս ճիշդ
 տեսնելու . բնա՛ւ երբէք . պիտի տեսնես հո-
 րեւանցի և խոր մութ . զի մարմնոյդ աչքը
 բաց է ու չես մտած (քնացած) որ հոգիդ
 երեւան ելնէ իւր շուքը վրադ տարածէ :

Ահա մարմնիդ գիշերը՝ իրեն ցերեկուան
 զբաղմանցը դէմ իրբեւ հանգստութիւն մի-
 անգամայն և իբրեւ արթնութիւն հոգւոյդ
 կենդանի օրինակ մը հանդիսանալու առեն՝
 մէկ խօսքով մտածէ՛ր պէս , հոգւոյդ ունե-
 կը բացուին և անոր լոյսը վրադ կը տա-
 րածի , հետեւաբար երազներ կը տեսնես . ը-
 սելէ երազ տեսնելու շնորհուած կարողու-
 թիւնը հոգւոյն յաւիտենական կենդանու-
 թիւնը աւետելու համար՝ ապացուցեալ ըստ
 երեւութին պէտք մ'է մարդոյս , պարգեւեալ
 ի Ստեղծողէն :

Արդ՝ ինչպէս գիշերուան մահդ կեղծ է ,

նորէն կրկնեմ, այն միայն աշխատանքեդ դադարելու հանդիստ մը՝ միանդամայն մէկ խօսքով մահկանացու եղած ըլլալուդ մշտա-տեւ օրինակ մ'է աչքիդ առջեւ. նոյնպէս տեսած երազդ կեղծ է և մշտատեւ օրինակ և հաւաստիք հոգւոյդ յաւիտենական կեն-դանութեան, և այդ ճիշդ հոգւոյդ շուքն է: Երկուքին ալ կեղծ ըլլալը աչքդ բացածիդ պէս կորոչես. ահա այն ատեն կիմանաս ողջութիւնդ և մեռած չըլլալդ, ահա այն ատեն կիմանաս՝ որ տեսածներդ ալ ոչինչ են եղեր, ու դուն քու գտնուած անկողնէդ ու սենեկէդ զատ ուրիշ տեղ մը չես գտնուիր:

Ի վերայ այսր ամենայնի երազէ զատ՝ Տե-ւի մ'ալ կայ, զոր Ամենակարողը իրեն երկիւղածաց մխիթարութիւն ու քաջալերու-թիւն տալու համար պարգեւած է: Այս այն է՝ թէ աչքերդ գոց՝ բայց գիտես գտնուած սենեակդ ըլլալդ, և հրաման չըլլար մինչեւ որ Տեսիլքդ չտեսնես՝ աշուրներդ բացուելու և խղճի դրդմամբ ալ կազդուիս և կիմանաս տեսածդ սքանչելիք մ'եղած ըլլալը, որ ա-նոր (Երկնաւորին) անհուն զօրութենէն ար-տադրուած է:

Տեսիլքը հոգւոյն էութիւնը կ'աւետէ, և երազը անոր գոյութիւնը:

Տեսիլքը՝ հոգւոյն չափազանց բարձրու-թեան էական օրինակն է. իսկ երազը զանի (հոգին) հաստատել ջանացող քստ ինքեան՝ երեւոյթ մ'է:

Այս խօսքերով եթէ դարձեալ չես հաւ-տար հոգւոյդ յաւիտենականութեան, սպա-սէ. հարկաւ օր մը պիտի մեռնիս, կը տեսնես. բայց ինչ օգուտ որ կասկածդ յագեցնելու, փարատելու համար՝ վտանած ջանքդ այն ատեն խիստ սուղի պիտի նստի քեզ: Ահա այն բաները՝ զորս երբէք ցերեկ ատեններ մտքէդ անցուցած չէիր, ու գիշերը հոգւոյ աչով տեսար, եթէ տեսնելու բան էր տե-սածդ. խօսեցար՝ եթէ խօսուելու բան էր խօ-սածդ. լսեցիր՝ եթէ լսուելու բան էր լսածդ: Անոնց պէս եթէ օր մը հոգիդ՝ չտեսած Աս-տուած, չտեսած սուրբեր, չտեսած տխուր տեղեր՝ ի Մշտնջենականութիւն Եւելով, տես-նելու արժանանայ, ճակատդ բաց՝ ապիք պատասխան ինչ ունիս, որ փրկուած ըլ-լալդ իմացուի: Ահ միթէ՞ աշխարհիս մէջ փըր-կութիւն առնուլ շատ դժուար է:

Ո՛ր աստիճան մարդ ըլլայ, մարմինը սո-քի տակ առածին պէս՝ հոգին կը փրկուի. բանը՝ ան ընելուն վրայ է:

Մարմինդ չափազանց պաշտած ու մեծա-

բածիդ պէս՝ բարի (1) հոգիդ կը թուընայ և Աստուծոյ փչման կենդանակա քերթիկն ուրեցու-
թիւք առանց չոր ու սոս քլլալու վրայէդ , մշտատեւ տանջանքներ կը վայելէ անդին՝ փառքն մեռցնելով :

Մարմինդ իբրև խոռանոց մը (չէօփ-
լիւկ) և հոգիդ անդին գոհար մը՝ Ամենա-
կարողէն անոր մէջ ձգուած և աչքիդ ալ ար-
ցունք թափելու զօրութիւն տրուած է , որ
եթէ աղտեղութեանց մէջ թաթխես գոհարը՝

(1) «Եւ ետես Աստուած զի բարի է» . Սշխար-
հիս մէջ եղած ամէն բան բարի ստեղծուեցաւ :

Ստեղծուածոց մէջ « օրէնք » մտնելով « չար » ,
բարի» անուն տրուեցաւ :

« Չար » անուն կրող բան մը՝ անպատճառ մէկ
օգուտ ունի ուրիշի մը , բայց « օգուտը » շատ և
ազդու չլլալուն համար ծոյլ ու անպիտան մնացեր
և հետեւաբար « չար անուն առեր է » . Ժուլութեան
մէջ մնալով ու անոր հետ ընտանենալով՝ « բնու-
թիւնը » Ժամանակի ներքեւ տարբերեր է :

Օրէնքով , այս բաները՝ որ գրեթէ աւելորդ աղ-
տեղութիւններ կը սեպուին ընդհանուր բնութեան
մէջ , պատժել հրամայեց Աստուած : Աս « օրէնքը »
եղաւ « բարին » :

Չարը՝ որ բարւոյն թշնամի է՝ ծուլութեան պատ-
ճառաւ է և ծուլութիւնը՝ անհնազանդութեան :

Մարդս լիակատար իշխանութիւն ունի , ինչպէս
անարգ ու անպէտ (չար) թշնամի մետաղներէ՝ զոս-
կին լոյսը հանել և անոր բնական գերազնիւ յարգը
ճանչալ ու ճանչցնել իւր նմաններուն , նոյնպէս
լիակատար իշխանութիւն ունի հոգւոյն թշնամին

այնպէս իմն կարծես թէ կարոնցուցած ես ,
պիտի մաքրես անոր ջրերովը և գոհարը երե-
ւան պիտի հանես իւր պայծառ դրութեամբը :

Եթէ չաշխատիս , ծաղրես զհոգիդ և զվախ-
ճանդ չդիտես , գիտցած եղիր՝ հոս որ անըզ-
գամութեամբ խիղճդ կուրցուցիր , հոն (ի Հան-
դերձեալն) պիտի բացուի : Խորհէ հեղ մը
թէ երկինքն ու երկիրը դողացնող ահարկու
դատաւորը պիտի տեսնէ քու դատդ :

Հոս ուրիշին գաղտնի անգթութիւն մը

աշխատութեամբ երեւան հանելով սրել , մաքրել
անոր աղտեղութիւնները (մեղքերը) :

Եթէ մարմնոյդ հանգստութեանը համար մա-
շումդ (աշխատանքդ) օրինաւոր էր , հոգւոյդ հա-
մար մաշումդ է՝ քաղօրինաւոր էր :

Բնութեան մէջ ո՛ր ազնիւ բան զուտ իւր բնա-
կան պայծառութեամբը՝ մարդոյս ձեռք կկոխայ ա-
ռանց աշխատութեան :

Ո՛ր ազնիւ բան առանց մէկ աւելորդ ու անարգ
աղտեղութիւն մը չպլլտկած վրան՝ և առանց մի ու-
րիշ իւր ատիժանէն ստորին բանի մը հետ զտնուե-
լու՝ երեւան կելնէ ու քու պիտոյիցդ կը ծառայէ :

Ոսկին՝ որ անով կամքդ կը գործագրես . դու ա-
նոր համար ո՛րչափ կաշխատիս ձեռք ձգելու . ձը-
գածդ զուան է . նայինք այս բնական զուտ ատի-
ճանին մինչեւ որ բերին հասուցին մարդիկ զայն ,
որչա՛փ աշխատութիւն կրեցին :

Անոր (ոսկւոյն) բնական զտութիւնը երեւան
բերելու նպատակաւ՝ զրոսէն խառնուած ջնջին ու
անարժէք (ոսկւոյն արժէից հետ բաղդատելով) մե-
տաղներ (կապարը , երկաթը , մկնդեղը ևն) անոր

ընես խղճիդ դէմ, և վերջէն կերպով մը երեւան ելնէ . մէկէն պատիւը չտիազանց պաշտպանել կը յողենիս . կը վախնաս որ ունեցած համարումդ ձեռքէ չլթուցնես, կը վախնաս որ բրածիդ պատիժը չկրես . ասդիկն համար այսչափ զգուշութիւն եղած ատեն՝ անդիկն ալ պատրաստութիւն մը ունի՞ս հողւոյդ փառաց համար :

Եթէ կը հաւատաս որ Աստուած կատարեալ է և անմահ, հաւատալու ես նաև թէ

քովէն հեռացնելու համար ո՞րչափ նեղուեցան :

— Կարծես թէ այն անարգ մետաղք իբրև մէկ մեծ թշնամի մը դառնալ ուղելով ոսկւոյն արժէքը խանգարել ու իրենցինին հաւատարցնել կուզեն . բայց ոսկին իւր պատուոյն արատ չբերելու ջանքով անոնցմէ երես դարձուցեր ու չէ միացած անոնց հետ այլ խառնուած :

Ասկէ օրինակ առնելու իրաւունք ունինք թէ՛ քանի որ անարգ մետաղք չեն յաճողած զոսկին իրենց վատութեան մէջ խեղդել ու անոր անզուգական ազնուութիւնը բնաջինջ ընել, այսպէս ևս զըրսէն ո՞րչափ անաստուածութեան սկզբունք դիզուին ճշմարտութեան քով, չեն կրնար զանի խղճել ու անոր աննկարագրելի ազնուութիւնը կորսնցնել :

Ոսկին գտնուած «ստորին» հողին մէջ «ստորին» կարգի մետաղներու հետ կը գտնուի, և զքեզ իրեն բնական զտութիւնը երեւան հանելու համար աշխատելու կը բռնադատէ՝ ըսելով այն խառնուրդ սգեղ մետաղներուն վրայ պիտի չափես ոսկւոյն ալ թանկագին արժէքը . եթէ այդպէս է, ուրեմն քու առջեւ ոսկին, կապարը, պղինձը, ամենքն ալ

հողիդ ալ, քանի որ կատարեալ է, անմահ է . ուրեմն և ի՞նչ պիտի ընես այն ատեն

Այս կապուած աշխարհդ քանի քանի կայսրներ, թագաւորներ, բռնաւորներ, իշխաններ, իմաստուններ մինչև ցարդ կլլած՝ իւր մէջն աւանդ պահած է :

Ասոնց՝ աշխարհի վրայ ի՞նչ ընենին իրենց աստիճանի յատկութեան շքանունէն քաջ կապացուցուի : Ասոնց բոլորն ալ հիմա մենք մեր ոտքին տակն առած ենք : Ամէն քայլ

մէկ են . ինչպէս որ մարմինն ու հողին մէկ են քեզի համար ու տարբերութիւն չունին իրարմէ :

Կապարը, մկնդեղը ևն, ոսկւոյն հետ խառնուեցան, և անոր բնական զտութիւնը առանց կորսնցնելու յանդգնութեան՝ հաւատարմութեամբ զանի իրենց մէջ պահեցին և Ստեղծողը՝ զայն մարմնաւոր ու հողեւոր պիտոյիցդ համար՝ ձեռք ձգելու վրադ անհրաժեշտ պարտք մը դրաւ, և դու իսկ սերով և մեծ եռանդեամբ զայն (ոսկին) փնտռելու վարժուեցրես, որ հողւոյդ համար ալ եթէ ուզես՝ կրնաս փորժուիլ այնպէս, ոսկին ի՞նչ յանցանք ունի . ո՞չ ապաքէն ոսկին ո՞ւր որ ալ երթայ, որ անարգ բանի մէջ ալ խառնուի դարձեալ ոսկի է, ամէն մարդ միշտ կը յարգեն զայն և կը մեծարեն :

Սյուպէս ևս մարմնոյդ մեղքեր վաստկցնելու (առանձնաշնորհութեանդ ծուլութենէն) պատճառ ըլլալով՝ հողւոյդ յանցանքը ի՞նչ է, և հողիդ ինչու համար բարի չպիտի ըլլայ քու ծուռ կարծիքովդ :

Արեւը՝ իւր ճառագայթները ազնուութեանց վրայ ալ կը նետէ, անարգութեանց վրայ ալ . անարգ բաներու վրայ նետելովը արեւուն ճառագայթ-

առած ու չափած տեղերնիս արդեօք անոնց-
մէ քանինն՝ ր կան՝ զորս չենք գիտեր :

Մեր ոտքը անոնց անցաւորութիւնը կը
յայտնէ և մեր միտքը անոնց յիշատակները :

Ունայնութեան ընդարձակ տխուր դաշ-
տիս մէջ՝ ճշմարիտ մխիթարութիւնը ի՞նչ
հարկ կայ մէկդի ձգել և ցուրտ վհատու-
թեանց գիրկն իյնալ :

Եթէ քսածներուս կուզես ունկնդիր ըլլալ
սուրբ գիրքը ա՛ռ ձեռքդ և անդադար կար-

ները պղծուած կը համարին , և արեւուն արեգակ-
նական զօրութեանը արատկամ փնաս մը կրնան յա-
րուցանել :

Հոգիդ տանջելու բուն պատճառ եղողն ո՛չ հո-
գիդ , ոչ Աստուած , այլ ազատ առանձնաշնորհու-
թիւնդ՝ որ խղցեցիր ծուլութեան ու վատութեան
մէջ . մինչդեռ աշխատելու լայն լայն արտօնութիւն
ունէիր՝ չաշխատեցար ու դատապարտուեցար :

Մէկը քեզի թանկագին աւանդ մը սայ մէկ ս-
տենի մը որոշման ներքեւ՝ դայն ետ պահանջելու պայ-
մանաժամը եկած ատեն՝ դուն այն առած աւանդդ
եթէ չարաչար տիրոջը յանձնեօ , տէրը քու վրադ
դատ բանալու իրաւունք չունենա՛ր :

Դատապարտութեանդ գլխաւոր պատճառը դուն
եղար , աւանդին ու անոր տիրոջը յանցանքը ի՞նչ է .
ոչ ապաքէն յանցանքը քուկդ է բոյորովին , որ կա-
մովին հատարմութեան դէմ մեղանշեցիր , պա-
տիւզ պահել չուզեցիր անհոգութեամբ :

Ի վերայ այս ամենայնի եթէ՛ ձակտի քրտինք ը
թափած՝ ամէն բան դիրութեամբ մարդս կարենար
ձեռք ձգել , այն ատեն վայելածը ի՞նչ համ հոտ

դա՛ . մի՛ ամաչեր , զի զքեզ ծաղրել ու զող-
ներն իրենք պիտի ծաղրուին , զքեզ կորսնցու-
նել ջանացողներն իրենք պիտի կորսուին :

Եթէ ունկնդիր չըլլաս , և ընդհակառակն
կոյր համոզումդ ու վատթար ընկերներդ
ձեռքէ չհանես , կարճատե Ժամանակի մը
համար թէև լայն լայն կեանք կանցնես , սա-
կայն վերջի ըլլալիքդ խորհէ՛ :

« Չլացող տղուն մայրը ծիծ չտար » կըսուի .
դուն քու անօթութիւնդ դիտմամբ չզգալէն

պիտի ունենար : Աստուած քու ձեռքդ ի պատրաս-
տի մէյմէկ վարպետ զօրաւոր « գործիքներ » տուեր
է , թէ հոգւոյդ և թէ մարմնոյդ համար :

Մարմնոյդ համար բնութեան մէջ պարգևեր է
հանքեր , խոտեր , անբան շնչաւորներ , և վերջա-
պէս ամէն ինչ որ պիտոյիցդ կը ծառայէ . ատոնց-
մով պիտի զբաղիս , աշխատիս ու գործես , և աշ-
խատութեանդ վարձքը և մարմնոյդ օրական հան-
գիտը պիտի կատարես պատշաճ կերպով ըրածիդ
համեմատ :

Եւ հոգւոյդ համար զօրաւոր գործիքներ՝ սուրբ
գրքերը տուեր . ատոնցմով պիտի գործես և աշխա-
տութեանդ վարձքը մարմնոյդ օրական վարձուց օրի-
նաւորութեանը հետ միացնելով յաւիտենականու-
թիւնդ շահած պիտի ըլլաս :

Միթէ՞ այդ « գործիքներ » անտարբերութեան
համար տրուեցան . մարմնոյդ համար Ժամանակ
պատժելը եթէ ստիպողական իրաւունք մ'է , (որուն
մէջ խիստ յաւողակ ես) հոգւոյդ համար այնպէս չէ՞ :
Քեզի տրուած հոգեւոր « գործիքներուն » կա-

և անոր ճարը նայելու միջոցներ ձեռք ձգելէ փախչելէք ետքը՝ յանցանքը որո՞ւնն է, քո՞ւկդ՝ թէ երկնաւոր հօրդ:

Երկնաւոր հայրդ քեզի բարերար մայրեր պարգևեց՝ որ են իւր պատուիրանները, դու անոնց զգացմանց նշաններդ յայտնէ, որ սնունդ առնես՝ մեծնաս և լեզուդ բացուելու ազատութեան արժանանաս. «խնդրեցէք և տացի ձեզ. հայցեցէք և դաջիք. բաղխեցէք և բացցի ձեզ»:

Չաշխատող ու շարժում չունեցող բանը

պած ժանգը՝ առողջութիւնդ ապահով պիտի՞ ձգեն, և զքեզ որ մը չպիտի՞ թունաւորեն:

Յաւիտենական փրկութիւնը «անցաւոր ժամանակի» ներքև է. ժամանակէն դուրս ելածիդ պէս, փրկութիւնէ ալ դուրս ելած ես, եթէ իրաւամբ չը կրցար ճանչնալ ու պաշտպանել սրբազան պարտքերդ:

Ժամանակէն դուրս ելնելու խիստ մօտեցած ես և ընդհակառակն դէպի փրկութեան ճամբան յառաջանալու՝ շատ հեռացած: Ամենէն եւել հոգւոյն համար պէտք չէ աշխատիլ: Հողը «լոկ կրկնակի» աշխատութիւն չպահանջեր քեմէ. մարմինդ (մեռած) հող է արդէն, աշխատանքդ ալ հողի (անցաւոր բաներու) վրայ է, դուն ատ երկուքէն դատաւարիլ անյեղի պարտք չունիմ կարծելով՝ ինքզինքդ ճշմարտապէս մոռցեր՝ դժբաղդարար աշխարհի պիղծ հիւրընկալութեան դերի ես ըրեր, որով «փրկութեան» տեղեկութիւն չունիս ամենևին:

— Փրկութիւն առնուլ և աշխարհք սարսափեցընել ուզողը՝ ամէն բան «հոգւոյ աչքով» դատելու և դորձադրելու է:

ինչ պող կըլլայ. մեռելէն օրինակ ա՛ն, որուն երեսը մարդ տեսնելու կը քաշուի:

Յաւ ի սիրտ, կըսեմ, դու ողջ «մեռել» մ'ես, որ դիտամբ շարժիլ չես ուզեր:

Ա՛հ, շարժումը հրաշագործութիւններ կընէ, բայց մանաւանդ այն շարժումը՝ որ ճշմարտութեան համար կը յոգնի և շունչը հոն կը փչէ:

Գու ողջ պտտած ատեն մահը քեմէ շատ հեռի կը բռնես, սակայն փոքր ինչ ցաւ մը մարմինդ պտտածին պէս՝ մահը շուտով քեզ կը մօտիկցնես, և վախէդ հարկաւոր դարմաններու ձեռք կը զարնես, ժամ մը յառաջ ցաւուդ առջևն առնելու, և եթէ կարելի է՝ չմեռնելու:

Մարմնոյդ մահացմանը այսչափ կը դողաս, (արդէն ո՞ր ատեն ըլլայ պիտի մեռնիս անպատճառ) հապա կենդանի հոգւոյդ «մահացումէն» ինչո՞ւ չես վախնար, և փոքր ցաւ (մեղք) մը դալու ըլլայ, անոր առջևն առնելու չես աշխատիր. ինչո՞ւ համար զհողիդ մեղաց խոր սուգերու կառաջնորդես և մարմինդ չափէն աւելի ամէն իժիք կը պաշտես միշտ:

Գիտեմ, աշխարհս՝ սրչափ որ մարմնաւոր հանգստութեան նպաստող հնարադիտու-

թիւնները երթալով ծաղկեցուց, աչքեր շա-
ցնող ու գրաւող պիղծ վարպետ գիւտերը (ի
բաց առեալ ինչ ինչ կարևոր գիւտեր) յա-
ռաջ տարաւ անսր ձեռք երկնցուց, հոգւոյ
« աչքերը » բացուելու ժամանակ չունենա-
լով թմրութիւն մը առին :

Հնարագիտութեանց բազմութիւնք և զա-
նոնք ձեռք անցնելու թափուած անխնայ
աշխատանք՝ մարմնաւոր աչքերը միշտ ար-
թուն պահելով գէթ վայրկեան մը առիթ
չեն տար հոգւոյն :

Հոգւոյ համար « օրէնքներ » հաստատուե-
ցան, ատոնք անշունչ կամ անբառն շնչաւոր
կենդանեաց համար էր, եթէ ատոնց համար
էր, անոնք օրէնքներ ճանչնալ և անոնց հե-
տեւելու չափ՝ ինչ զօրութիւն (բանականու-
թիւն) ունէին :

Վերջապէս փրկութիւնը հոգւոյն և մարմ-
նոյն « միշտ հաշտ ընդ միմեանս » մնալուն
մէջ սահմանուած է :

Արդ՝ այս ամէնը գիտնալով՝ ջանալու ենք
որ մեր « կորուսած » հոգին նորէն ձեռք
անցնել ջանանք և հետեւաբար փրկուածք հա-
մարութիւնք :

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՅԱԻԻՏԵՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Յաւիտենականութիւնը ներկայէ և ապագայէ
միջոցաւ՝ օրհնութեան յի վճիռ մ'է :

Ներկայ և ապագայ բնելով՝ կիմացուի ժամա-
նակը . արդ՝ այդ վճիռը ժամանակէն դուրս է :

Մարդոյս աշխարհի մէջ աչք բանալ գո-
ցելը՝ ժամանակին չափը լեցնելու և իւր կե-
նաց արժէք ճանչնալու համար է :

Կենաց արժէք ճանչնալու համար՝ ամէն ան-
հատ պարտաւոր է հիմնուելնէ զգալ թէ .
հոս որ այսչափ վիշտ կայ, հապա դժոխքը
որչափ առաւել . հոս որ այսչափ երջանկու-
թիւն կայ, հապա երկինքը որչափ առաւել :

Զգալով այս բաները, մարդս ներքին բռնու-
թեան մը կը հանդիպի, և ինքզինք պիտի ժող-
վէ՝ Յաւիտենականութեան պատրաստուելու :

Միանգամայն և գիտնալով թէ՛ ժամանա-
կը մահիւմացու է, և միշտ աչքը անդադար
հրոստելու սնկուած է, և հետեւաբար կենդանի

ապագայ մը կը փնտռէ , այն է՝ Յաւիտեանա-
կանութիւնը . « Այսօրը վաղուան կը նայի » :

Այն արարածներ որ կեղծ ապագայի իշխա-
նութեանը պատրաստուած են՝ կը խաբուին .
ուստի և Ներկայի՛ք կը կոչուին : կօրհնէ զասոնք
ներկայն իւր կեղծաւոր ու անցաւոր օրհնու-
թեամբ :

Ընդհակառակն՝ և այն արարածներ որ կե-
ղծնի՛ ապագայի պատրաստուած են , կօրհ-
նուին կենսական օրհնութեամբ . ուստի և եր-
բէք բնավինջ չեն ըլլար . անկեղծութեամբ
կը յարգուին , և Մշտնկենսական կը կոչուին :

Բնութիւնը թէև անփոփոխ ընթացք մը
ունի , սակայն Արարիչը ատոր մէջ ցեցոր քաղը-
նի՛ մը թաղած է ի սկզբանէ :

Այս գաղտնիքը փրոսթեան պատապարտած
զօրութիւն մ'է :

Բնութիւնը այսպիսեալ իւր անփոփոխ ըն-
թացքը ուրիշին չը ներկայացնէր բայց միայն
ժամանակէն : Ուստի՛ յաւիտեանականութիւնը փո-
փոխութիւն երբէք չկրէր , ժամանակէն դուրս
եղած ըլլալուն ազատ իրաւունքովը :

Բնութեան վախճանը ճիշդ այն փտտած
ըլլալը ծածկուած խնձորին պիտի նմանի , ո-
րուն մարդիկ՝ դրսէն կարմրուկ առողջ փայ-
լունութեանը խաբուելով՝ ողջ կը կարծեն .

մէջը առանց բանալու և կատարեալ անցած
(փտտած) ըլլալը հասկնալու :

Իբրև բնութեան ճակատագիր՝ փրոսթեան
գաղտնիքը իմանալու սահմանուած գլխաւո-
րաբար երկու որոշ կէտեր կան . կենսական և
ճաշդական կամ կեանք և ճահ :

Կենսականը ճիշդ գոյացութիւն մ'է . ճաշդականը
կեղծ , որ անոր մէջ ծածկուած ցեցոր լնչ մ'է :

Կենսականը՝ մարմինը երևան հանելու կը ծա-
ռայէ . իսկ ճաշդականը զայն խաբանելու : Ամ-
բողջ բնութիւնը այս գգալի սեփհականու-
թիւնը կը կրէ իւր վրայ :

Կեանքը երկուսով կը պարծի և մահը՝ կորու-
րեմբ . բայց կեանքը ըստեւո չափ կենաց արժէքը՝
մահը կը ճանչէ :

Այդ երկու կեղծ բայց անանջատ բարեկամ-
ներ , երկուքն ալ ճշմարտութեան կը քարոզեն
իրենց մէջ . մէկը (կեանքը) արդարութեան
փառքովը քոս ճշմարիտ կըսուի . և միւսը՝ (մա-
հը) զարտագրեալը կործանելու փառքով
ճակատակ ճշմարիտ կըսուի :

Երկուքն ալ թէև իրարմէ գոհ չեն , բայց
իրարմէ չեն բաժնուիր :

Չանոնք այն աստիճանը անոր համար ձգեր
է Աստուած , որ քոս ճշմարիտը՝ հակառակէն կող-
մէն մաշելով՝ բնութեան էական օրինաց ա-

84

ուանց եղծանման՝ բնութեան վերջ տրուի , մաշողութեան էականաբար բայց գաղտնի յառաջադիմութեամբը . առնուելով անոնց (կենաց և մահու) յարածամ գաղտ-թշնամական զգեստի տխուր Կարգաձեռն ու արդիւնաւորութեանն :

Այն բաներու մէջ որ թոյն կայ , հարկաւ պիտի թոյնը երթալով աւելի պիտի տարածուի :

Արդարեւ՝ թեպէտ մարմինը՝ թոյնին բնութեանը վարժուելու արամադիր-յարմարութեան մը որչափ որ ունի , անկէ՝ աւելի թոյնն ալ իրեն համար նոյնը ունի , առողջութեան մեծ թշնամի ըլլալուն սրտածառաւ , ընդդէմ մարմնայն :

Ճշմարտին (կենսականին) մէջ հիւսի և հոյտաւն (մահաւան) մէջ թոյն ըլլալը քաջ ապացուցանելով , այս զայն հասարակաւ ապագայ աշխարհային ծննդոց՝ կործանման հակամէտ չըփմամբ՝ մեծ հարուած պիտի տան : Թոյն զհիւսի թըն երթալով ապականելով և իրեն ձգելով , գուշակել կուտայ ճշդիւ մեզ թէ՝ որ մը բոլորովին պիտի անհետացնէ զայն ցամբեցնելով՝ ջանացած ընդանեկան բայց թշնամի վարմունքովը :

Ահա այս մեզ կը ներկայացնէ յատուկ՝ անոր պէտք մը՝ անոնց վտանգ մը բնական :

Բնութեան մէջ ծնունդ մը երեւան ելածին պէս՝ մահուան թոյնը կամաց կամաց աչք բանալ կմխի անոր մէջէն , և ատենէ մը ետքը վերջնապէս կը կործանէ զայն :

Բոլոր բաներու մէջ ճակը զորաւոր թոյն մ'է . առ համաճարակ թունոյ մէջ մեր զբոսիւնը երթալով պիտի սքանչալ կը կարծես :

Թոյն մը թոյն անուան արժանանալէն ետքը՝ անկէ բարիք չակնկալուիր :

Ապիտոն և ուրիշ զօրեղ թունաւոր բաներու հետամուտ և սիրահար բնութիւնք՝ ըսածս թո՛ղ ազդեցուցանեն , իրենց դէմքին ու առողջութեան խաճեղ արմանց սուր նշաններովը :

Իրաւ է որ ապիտոնի և ուրիշ զօրեղ և վարժուելու արժանի՝ թոյներու սիրահարք կապրին , բայց մէյ մ'անկէ յառաջացած զաւակներուն վրայ աչք նեւէ , տե՛ս թէ ի՞նչ զգո՞ւք վատառողջ են :

Այն զաւակներն հարկաւ պիտի ամուսնանան , (եթէ ապրին մինչեւ այն ատեն) հիմա ալ ատոնց սերնդեանը (եթէ ունենան) վրայ աչք նեւէ՝ հեղ մը և գուշակութեամբ պիտի աւանես վաղմուտի ժառանգութեանը :

Ապիտոնի և ուրիշ զօրաւոր թոյներու վրասները շուտով երեւան կեննեն . քանզի ազդեալ թոյներ են . բայց աննդեանդ մէջ ծածուկ

պարունակուած դանդաղ թոյները՝ սերընդ եանդ մէջ եփ ելնելուն համար՝ դարերէ ետքը իրենց նշանները հրապարակ կը նետեն :

Չի եթէ սննդեան թոյնը (փառութիւնը) Ամենակարողը արիօնի և այլ զօրաւոր թոյներու նման զօրաւոր և ազդու ընէր, անշուշտ մարդոց աճումը խիստ կարճատեւ կըլլար և հետեւաբար աշխարհքս ալ չէր լեցուեր և չէր զարգարուեր :

Ուստի՝ ինչպէս մարդոյս աճումը գաղտնապէս (ներքէն) աստիճան առ աստիճան յառաջ կերթայ, նոյնպէս զսննի ընդհանրեւս համար հնարուած սննդեան ցեցոյ գաղտնիք կամաց կամաց յառաջ կերթայ բայց ընդհանուր առմամբ մեծ նշանաւոր քայլեր կընէ ոյժը կընադարձելու մէջ :

Մենք մեր նախահարց վարած կեանքին նայելով, մեր կեանքը զօրաւոր և երկարատեւ պիտի՞ կենանք բռնել. և մենէ յառաջ եկած զաւակներ, « մենք քաջաւոր ծնողքներէ սերած ենք » ըսելով պիտի կրնան պարծիլ ապագային մէջ, քանի որ մահուան ընդ գաղտնի բայց սոսկալի կերպով ծննդոց ոյժը կարճատեւ ընելու կը տքնի հանապազօր :

Կերած բոլոր բաներդ չորսն (չիւրիւկ) են,

մահիւնացու են, ուրեմն ընդհանուր են. թունաւոր իրէ մը երթալով առողջ և երկարատեւ կեանք սպասելը՝ կուրօրէն չորսնիւն ուրանալ ըսել է :

Հիները շատ ատեններ կապրէին քաջաւոր զինակի մէջ. և հիւանդութեան երես կամ բնաւ չէին տեսներ, և կամ խիստ քիչ կը տեսնէին : Անոնց ծնանքը կերած սնած հողէն հզօր կազմուածք կակնկալէին և կարժանանային անոր :

Ըսածիս ճշմարտութիւնը պառաւ հողերու տակէն ելած ոսկերք թող քեզ ապացուցանեն : Ատոնցմէ դիւրին է գուշակել թէ նախահարք որչափ վիթխարի կազմուածքի աէր են եղեր, ինչպէս պատմաբանք ալ կը հաստատեն :

Քանի որ այնպէս կարգէ դուրս (մերինանց հետ բաղդատելով) ահարկու կազմուածք ունին եղեր, քաջաւոր ըլլալնին կիմացուի և քաջաւոր ըլլալէ ալ երկարատեւ կեանք ունենալնին :

Աշխարհք է այս. հիմա ալ կը գտնուի այդ տեսակ մարդիկ, բայց խիստ քիչ և այն ալ բոլորովին հիներէն պիտի տարբերին հարկաւ. զի ինչպէս ըսինք, հիներուն գտնուած ոսկորները այլանորաչ բաներ են :

Ահա քեզի մեծ ազատոյց մը Յաւիտենականութեան հոյակաւոր , որ բնութիւնը ինքիբնակ ամէն առեւն բացարձակ կը պօռայ միշտ :

Յաւիտենականութեան հոյակաւոր Համադրուող ծանծաղամիտք՝ Աստուծոյ անքննելի կարողութիւնը իրենց խելքին հետ համեմատելու յիմարամատութեամբ վերնեն ըսելու թէ՛ « Այսպիսի աստե՛նէ ի վեր այսպիսի մարդ մեռած է աշխարհիս մէջ , անոնք Անդին ո՛ր պիտի սղմուին . անոնց համար ո՛րչափ ընդարձակ տեղեր պէտք են , եւ » :

Այն Աստուածը՝ որ աս անհուն բնութիւնը ստեղծեր է յո՛նչէ , և միլիոնաւոր մարդիկ կը կառավարուին անոր մէջ . միթէ՞ յո՛նչէ այսպիսի անհուն ընդարձակ տեղեր տեսնաս չկրնա՞ր անմիջապէս վերստին ի դոյ ածել , Յաւիտենականութիւն ունեցող ստեղծուածոց համար :

Գիտե՛մ . այդ խօսքերը զԱստուած ուրանալու՝ կամ զայն պաշտելու մէջ ներկայացուած և ճշմարիտ ազաշխարհութիւններէ խորջերու համար՝ հնարուած լայն համբոյսեր են , որ վերջը իրաւամբ ինչո՞նք պիտի ըլլան : Լայն է այն համբոյս (աշխարհս) բայց անցաւոր է . լայն է այն համբոյս (երկինք) բայց մշտնջինաւոր է : Կեանքդ (ճշմարիտը) մահու ընէ (Տակառուա-

կէն) . քիչ բայց խորունկ պատժուելով՝ մարմինդ մաշած աստե՛ն՝ կը կարծես թէ զհոգիդ Աստուած անպատիժ պիտի՞ թողու ըրած շարեացդ փոխարէն և չպիտի՞ տանջէ :

Գու՛ ո՛րչափ չափազանց սթով և որչափ չափազանց հարուստ մէկն եղած ըլլաս , կենացդ վերջին ճգնաժամը չես կրնար բռնաբարել . անդարձ վճիռ մ'է այդ , որուն առօրեան խեղճ ողորմելի մը պէս ճիտդ պիտի ծուես . և բնութեան խօսք չպիտի կրնաս հասկցնել :

Բնութեան խօսք հասկցնելու և հետեւաբար մահուան ճանկերէն ազատելու հնարք մը գտնելու կատարեալ անձեռնհաս անձ մը , ինչպէս ալիտի՞ համարձակի ազատել զինքը Ստեղծող Աստուծոյն սպառնացեալ պատիժներէն :

Այն պատիժներէն հիմակուրնէ զերծ ու ապահով ըլլալու , և փրկութեան պատրաստուելու միակ միջոցը , արձանիչ ճանչելն է :

Հոն (Անդին , Յաւիտենականութեան մէջ) դո՛հ ըլլալու համար՝ հո՛ս (Աշխարհիս վրայ) դժժո՛հ ըլլալու ես . հոն ծնելու համար՝ հոս չորնալու ես . և վերջապէս հոն , ապրելու համար՝ հոս մեռնելու ես :

Ի՞նչ կրցար . այսօրու ընէ վաստկեցար կեանք .

քրդ • եթէ չկրցար՝ կորսուած ես զպարտե :
 Հոս փրկուողն (խղճի ճշմարտապէս հանգար-
 տութիւն ունեցողը) ալ կուլայ , դարապար-
 տեան ալ • առաջինը ուրախութեան արտօնը
 կը դրսորէ • երկրորդը՝ տրտմութեան : Առա-
 ջինը՝ իւր լացը գիտէ բայց վերջինը՝ յանգե-
 տըս կուլայ : Մին՝ ի դրդմանէ , և միւսն՝ ի
 ըստ գիպաց :

Առաջինը՝ դրդման արժանիքը տարապայ-
 ման աշխատութեամբ դնած է , վերջինը՝ սր
 անկէ զուրկ է , արժանիքը դէպքերէն կա-
 կընկալէ . չէ աշխատած , սր դրդում՝ ունե-
 նայ : Նախ՝ աշխատելու ունեցած պարտաւորու-
 թեանը համար պիտի աշխատի և յետոյ դրդում .
 զի դրդում վաստկելու համար կրնայի աշխա-
 տութեան պարտի նա դիմել , և հուսկ յե-
 տոյ իւր ուղիղ ընթացքը կանոնի տակ ձը-
 գել :

Դէպքերն այն ատեն հարազատ արժանիք
 և սուրբ դրդում կը պարգեւեն մարդոյս ,
 երբ մարդս աշխատելու ջերմ յօժարութիւն
 ցուցունէ և նոյնը ի դորձ գնէ :

Փափաք ո՛ր չափով ունենաս , նոյն չափով
 կը չափուի յառաջագիմութիւնդ :

Աշխարհիս հասոյչին անդին ճշմարտութիւ-
 նը գգուէ , սր անդին փառքդ չմահացնե-

լով՝ ձեռք անցընես Յաւիտենականութիւնդ ,
 որ տեղի պիտի ունենայ ի կատարած աշ-
 խարհի : (1)

Նայէ՛ որ հոս պատժուեցար մահամբ հոն
 ալ չպատժուիս դժոխում , որպէս զի ձեռքովդ
 կրնայի պատիժներու զատապարտած չըլլաս
 անձդ :

ՊԱՏՈՒԻՐԱՆԱԶԱՆՅՈՒԹԻՒՆ

Հարկ եղաւ մեզ նորէն աւելի աղէկ բացա-
 տրել այս կեանք :

Մեր Նախահարք (Աղամ և Եւա) երբ ըս-
 տեղձուեցան ի հողոյ , Աստուած անոնց սեռ-
 լականութիւնը մէկ կողմ ձգելով , չարը բարիէն ,
 այսինքն՝ հաղանորութիւնը՝ անհաղանորութիւնն որոշե-
 լու կարողութիւն և ազատութիւն պարգե-
 ւեց անոնց , և ստեղծած օրէն օրէնէ տակ

(1) ի կատարած աշխարհի Աստուծոյ հրամանը
 Քարբիէլեան փողով պիտի հնչէ ի լուր ամենեցուն :

Այն սքանչելարուղիս « շունչ » պիտի աւետէ
 մեր « մահուան » մաքրութիւնը , որ մարմնով հող-
 ւոյ հետ վերստին միացած ժամանակ՝ կարենանք
 անփրկով ներկայանալ մեր Ահարկու Պատաւորին
 առջև :

մտած ըլլալն իմացնելու գլխաւորութեամբ՝
առջեւնին ինքոյ պարտէք մը գրաւ :

Նախահարք չճանչցան իրենց չնորհուած
այդ անդին ազատութիւնը և անհնազանդ
գտնուեցան Ստեղծողին գէմ . ուստի և
Ստեղծողն իսկ առանց մատուցած ~~դրոշմ~~
եա առնելու անոնց վրայէն՝ ~~պարտաւոր~~ (Աշ-
խարհի) մը մէջ դնել յարմար գատեց զա-
նոնք :

Ի պատիւ մատուցած ~~պարտաւոր~~ , ~~պարտ~~
թողաց զանոնք , և ի զգուշութիւն մեղաց
ընդդէմ ~~մերթնէ~~ ~~մարտնչանէ~~ պատուիրանացը
« բանա » ~~դրոշմ~~ . բայց բանալիդ մէջ իբրև
պատիւ անդրանիչ ~~պարտաւոր~~ ~~անոնց~~
ոտքին շղթայ մը զարկաւ , որ է մահ :

Արդ՝ այն որ այսօր ծնաւ վտղը այդ ժամ-
բուհան շղթայն լուծելու պիտի պատրաստուի
ամենայն յաւօք և հեծութեամբ :

Այս եղանակաւ՝ և ահա աշխարհս եղաւ
մարդոյս համար , ապաշարունեան ~~պարտ~~ մը :

Երանի՛ այն մարդուն , որ Տիրոջ հրամանին
համեմատ կը շարժի ատար մէջ , խղճմտանքը
ձեռքէ չձգելով՝ անդադար անուղ կուտայ
իրեն լացն ու կոծը և անկեղծ հառաչանքը .
որպէս զի երբ պայմանաժամը լրանայ , բռ-
դն դռները կ'օտրելով Առաքինութեան ար-

ձունատեարք ձեռքը սղմած՝ համարձակ երկ-
նաւոր Հօր Արդարութեան Առնին կարենայ
ներկայանալ :

Հիմա գանք մարդոյս ստեղծուելուն վրայ :
Աստուած մարդոս գիւաց գէմ (նիսպէթ)
ստեղծեց :

Դեք ժամանակին քաղ հրեշտակէր էին , որ
կը ծառայէին Աստուծոյ անհուն Ողորմու-
թեանը : Ասոնք թոյլ գտնուեցան ~~պարտաւոր~~
մէջ , հարտանցան իրենց ստացած շնորհաց վը-
րաց՝ և հետեւապէս մեղանշեցին ու ինկան Աս-
տուծոյ երեսէն : Եւ բորի հրեշտակներէն ու-
րաշուելու համար « դե » անունը առին , որ
լու հրեշտակ ըսել է :

Երբ առանք (դեերը) երկնքէն վարժա-
փեցան , Ստեղծողը՝ կուղէր որ անոնց պարտ-
թողած դասերը լեցնէ . ուստի և այս բրած
ըլլալու նպատակաւ՝ զառաջին մարդն ստեղ-
ծեց ի հարկ :

Դեք նախանձեցան մարդոյս վրայ , իրենց
կորուսած փառքը յափշտակել տալուն հա-
մար . ուստի անդրանիկ թշնամութեան պաշ-
տմէն ի դորձ դրին՝ զՄարդ խաբելով :

Դեք , ժամանակին իրենց ըրածին համե-
մատ՝ պատիժնին գտան , ուստի և անկէ ան-
դին անոնց տրուելիք պատիժ մը չկայ . մար-

դըս ալ՝ որ ծնածին պէս կը մեռնի, քրածին համեմատ գտաւ պատիժը. բայց թեթեւ անարդ հողէ զանգուած ըլլալուն պատճառաւ. և հնարը քանի որ կայ բուն (յաւիտեանական) պատժէն ազատուելու, ինչ պէտք է ուրեմն մարդոյս իրենինը (թեթեւը) ոտխին (շէնին) վայելած քորքին (յաւիտեանական պատժոյն) հաւասարցնել ջանալ:

Այս այն դեւերը չե՞ն, որ Եւայի երբ «բէնեւ ուրու» «ուտես նէ՛ աչքդ կը բացուի, ու Աստուած կըլլաս» ըսին. այս այն դեւերը, չե՞ն որ Եփրատէ կը ջանային մարդու Աստուծոյ երեսէն ձգել, անաստուածութեան որոմներ ու դրդումներ տալով:

Ասոնք այն տեսակ թշնամիներ ըլլալով, դու որ ասոնց բացած վէրքերուն դէմ կը դընես՝ անոնց ճամբան երթալով ու «յաղթող» անունը կառնես, այդ յաղթութիւնդ ո՞վ պիտի փառաւորէ. ո՞չ ապաքէն Յաւիտեանականութեան մէջ կրելիք անհնարին տանջանքներդ:

Լուի մը կճմանը դէմ յանհնարինս կը նեղուիս, և ընդհակառակն կարիճի կճմանը դէմ անորքէն նստեր «յաղթեցի» կըսես:

Կարիճը (դեւը) Աստուծոյ խիստ սիրելի եզող սրբոց երանելեաց անգամ թոյն թա-

փելու ունեցած հնարքովը, քու կրած բայց իմանալ չուզած ցաւիդ զօրութեանը չափ ցաւեր տալով, թէ և չէ յաջողած երբէք զանոնք (զերանելիք) իրենց սուրբ ընթացքէն մատ մը անգամ ետ կեցնել, բայց ինչ օգուտ որ՝ ամէն սուրբ գրիչներու առաջին նիւթն ևղած ըլլալով, ամէնքը անոր ի կոր կործանումը կը խնդրեն Աստուծմէ: Եթէ բոլոր սուրբ գրեանք աչքէ անցնես, բոլորն ալ անոր դէմ սոսկալի գանգատներ կը յարուցանեն:

Գիտցիր թէ՛ այն սուրբերուն շարունակ գանգատանաց բերաններ ու գրիչներ բանեցնել տուող բանասարկուն (կարիճը) քեզի ինչե՞ր չընեն, թէ ըրածը ապօրինաւոր է, թշնամիդ ըլլալուն համար, մանաւանդ դուն որ Աստուծոյ ճանքան չես երթար բնաւ, որ անոր թունալից նետերէն աղատիս:

Բայց այս մասին իրաւունք ունիս ըսելու. «ես բան մը չեմ գգար Կորնէ ըսածիդ թոյնէն, ես շատ հանդիստ և ոչ մէկ վրդովմունք մը ունիմ». այո՛, այդ իրաւ է, և դուն ոչ զայն կրնաս քու վրադ հաստատել, կը հաւատամ ատոր պատճառը քեզ ցոյց տալով ու զքեզ համոզել ջանալով:

Հիմա կարիճին թոյնը՝ որ չես իմանար,

պատճառը՝ այն թոյնը քանի որ վրայ թափուած ու ամբողջութիւնը անով վարժուած ու պատասպարուած է, և քանի որ չես մեռած հարկաւ երևան չպիտի ելնէ անոր զօրութիւնը, զի քեզիպէսներու համար կարիճին թափածը ծածկուած է. և յաւիտենականութեանը համար պահուած:

Եթէ ատ թոյնը, դուն իմանաս, հարկաւ փրկուած կըլլաս: Եթէ անդամ մը թշնամիդ երևան հանես, ի հարկէ ինքզինքդ անոր թափած ու թափելիքներէն ազատելու համար՝ ամէն ջան ի դորժ պիտի դնես զգուշութեամբ, լարուած ծուղակը չպաշարուելու և հետեւաբար չլտանդելու: Բայց դուն խնդճ հողի, փոխանակ թշնամիդ տնակէդ հաշածելու, անոր դէպ ի գիրկը կը յառաջանաս միշտ, և այն կերպով գրկել կուզես և կը գրկես, որպէս թէ անհնար բլար քեզ վայրիկ մի թող տալ զայն:

Ապա ուրեմն՝ ինչպէ՞ս պիտի կրնայիր դուն քու թունաւորութեամբ բլլալդ հասկնալ:

Եթէ կարիճը աչքիդ առջև բերէր ինքզինք, հարկաւ դու զայն սատկեցնել պիտի ջանայիր: Եթէ առանց աչքիդ երևնալու՝ հողոյդ վրայ թափած թոյնը քեզ իմացնել տար, հարկաւ նորէն ստիկումով անկէ ազա-

տելու զօրաւոր հնարքներու պիտի գիմէիր, և ան ատեն անշուշտ պիտի փրկուէիր անկէ:

Եւ կեանքդ, անգին կեանքդ անոր սուկալի ճիրաններէն ամբողջապէս պիտի քաշէիր հանէիր. սակայն անոր թշնամութեան պաշտօնին ինչ կը մնար այն ատեն. ահա ասոր համար նա ցոյց չար քեզ քա ու իր Խոյ՛ր որ որսերը շատցնէ, և իւր թշնամութիւնը տեղը տանի լեցնէ:

Աստուած՝ իւր ողորմութեան շնորհքը չը ինայիբ միշտ մարդոցմէ (ճանչցողին համար կըսեմ), և Բէլիարն ալ միշտ կաշխատի անոր հակառակը ընել: Արդէն ըսած ենք թէ՛ ամէն հոյ՛ւրդ իւր հոյ՛ւրդն ունի:

Հողոյդ ճշմարիտ իշխան Աստուած ամենակարողն է. մարմնոյդ հակառակ իշխան բէլիարն է: Իշխան ըսի. դուն ճշմարիտ իշխան մի հասկնար. փարդաստ. ըսել կուզեմ թէ՛ (բէլիարը) այնպիսի իշխան մ'է, որ քաղցր ու ծածուկ թոյներ թափելով՝ մարդիկ որսալու ճարպիկութեանց մէջ քաջափորձ վարպետ մ'է, ստեղծողէն քեզի պարզեւուած ազդու առանձնաշնորհութիւնդ անոր կամովին զոհելուդ համար: Ապա եթէ ընդհանուր բնութեան երկնի և երկրի Ստեղծող Արարչին անգամ մը ոտքը խոնարհիս,

արդեօք այն գազան իշխանք քու վրադ պիտի կրնայ բռնանալ . ո՛չ երբէք : Անոր (գազանին) բռնութիւնը իրական չէ , երևակայական է բոլորովին , և երբ իւր Ստեղծողէն անուշի ակնարկ մը կառնէ , ահա մէկէն կը ցնդի , և ոյժնու շունչը իրեններուն մէջ կառնէ : Աիշտ նորանոր հնարքներ կը բերէ նա առ ջն դ . զքեզ գայթակղեցնելու ու ամենսիրելի Ստեղծողիդ գրկէն դուրս հանելու համար :

Պաշտօն մը սեպեր իրեն , և անկէ բարիք աս կսպասուի , որ եթէ հնարք մէկէն փախչիս , ուրիշ մը կը հնարէ , վերջապէս բնութեանդ գայթակղութեան որսաբանութեան համեմատ՝ չձանձրանար զքեզ հայածելէ : Աստուծոյ անունը « Աստուած » ըսելով արտասանածիդ պէս՝ կը դողայ գազանը և ամօթահար ետ կը դառնայ :

Այսպէս քեզի շատ մը փորձելէն ետքը՝ կը նայի որ քենէ հաց չկայ իրեն (եթէ կարենաս յաղթել) կանկ կառնու . և հեռուանց աչքը ընթացքէդ փոքր ինչ շեղելուդ վրայ է , եթէ դանէ զքեզ այլայլած , և ահա առաջուրնէ աւելի ոյժով վրադ կը յարձակուի և նորէն կը ջանայ լարած ծուղակը պաշարել քեզ : Վայ եկեր է այն ծուղակը պաշարողին , և բիւր երանի անոր՝ որ անե

րեւոյթ գազանէն հեռացաւ իբրև մարմնաւոր աչքովը տեսած ահուելի և կատաղի գազանէ մը ահուդողով հեռանալու պէս :

Այս այն գազանն է որ կը դիտէ թէ՛ շատ սուրբեր մարդկային մեղաւոր զուարճութիւններէ կատարեալ զգուշանալու կարողութեան կը տիրանան , ասոր համար չկրնար ուզածին պէս զանոնք գայթակղեցնել , կը ջանայ հիմա ալ զանոնք Աստուծոյ հետ ձգել :

Ղուսաւորիչ իւր շարադրած մէկ աղօթքին մէջ կոյս բողոքը կընէ Աստուծոյ « Հա՛ն 'ի նեղութենէ զանձն իմ՝ զի մի՛ իսպառ կորուսցէ զիս նենգաւորն , որ մարտնջի ընդ իս ծածուկ հնարիւք » :

Նոյնպէս Նարեկացին իւր շարադրած աղօթից մէջ ինչեր չըսեր , ու չաղաչեր : Անպատին մէջ երանելոյ միտքը գազանը ինչ անաստուածութեան բաներ բերեր է . (տե՛ս , Նարեկ . ՂԱ . և ԿԶ . գլուխք) որոց դէմ Աստուծոյ գթութիւնը կը հայցէ նա իր վրայ :

Կարդա՛՛ ծայրէ 'ի ծայր այդ ՂԱ , ու ԿԶ . գլուխները . ատոնք հերիք են քեզ քու աներեւոյթ թշնամիդ . ու անոր թախած ու թափելիք թոյները երեւան հանելու ու զքեզ Նախախնամութեան գթութեանը մօտեցնելու ու հոգիդ փրկելու :

Հիմնական բոլոր անաստուածներուն քարոզած մոլորութիւնք շատ հին ատեններէ ի վեր սաղայէլէն՝ սուրբերուն Աստուծոյ էութեանը վրայ մտքերը խանգարել ու գայթակղել տալու ու կորսնցնել ջանալու համար հնարուած դաւեր են : Իսկ այն Երանելիք իմանալով՝ կուրծք տուին սաղայէլին տուած չար ազդեցութեանց և աղօթքով փարատեցին իրենց վիշտը , ամօքեցին ջերմեռանդութեամբ իրենց դառնութիւնը և ապահովապէս արժանացան Երկնային փառաց անմահութեան :

Թշնամիէդ պատասպարուելու համար խրատուէ՛ , հասկցիր աշխարհիս ունայնութիւնը , և ինչպէս որ ծնած ատենդ անմեղ մանկիկ մ'էիր , այնպէս ալ մեռած ատենդ անմեղ՝ կյնաս որոշեալ նուիրական բնակարանիդ մէջ :

ԱՍՏՈՒԾՄԷ

ԽՈՆԱՐՀ ՀԵՏԱՔՐՔՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՀՈԳԵՒՈՐ ԲԱԺԻՆ ՍՊԱՍԵԼ

Երբ նոր ի նորոյ հնարուած արուեստական գիւտ մը ականջիդ զարնէ և կարդալու պա-

տեհութիւն ունենաս , և առանց տեսնելու՝ գուշակես անկէ քեզ դո՛հացուցիչ անձնական շահեօտ մը , այն դիւտը ձեռք ձգելու համար արդեօք ո՞րչափ պիտի աշխատիս :

Հնարողին կամ անոր (գիւտին) լեզուէն հասկցողին ստքը կը գիմես , որ փափաքդ յաջողիս լեցնել . և լսածդ՝ *Գեթ* , տեսածդդ *Կերպարանի* մտցնելու նուազ կամ կատարեալ յարմարութիւն քաղելով՝ ձեռքիդ ճարտարութիւնը ցոյց կուտաս : Եթէ մարմնաւոր բարիք ժառանգելու համար աշխատութիւն պէտք է , հապա երկնաւոր մշանջեան կան բարիք ձեռք ձգելու համար՝ միթէ աւելը՞րդ է :

Գուն կըսես թէ Ս. Գրքերը սուտ են , մարդիկ ժամանակին շիներ են , որո՞ք ի պէք են անոնք . ևն : Աս և ասոր նման խօսքեր ընելով՝ կը բերես խօսքդ կը կապես կրօնքի վրայ , « այսչափ կրօնք կայ , անոնց ամէնքն ալ մենք պիտի երթանք Արքայութիւն կըսեն , ատոնց ո՞ր մէկուն հաւատք ընծայելու է ևն » ըսելով՝ քրիստոնէական կրօնքին վրայ ալ անտեղի կասկածներ կը յարուցանես : —

Ամէն կրօնք ի՞նչ կը կանչեն . — Աստուած . և դուն կը հաւտա՞ս որ Աստուած մը կայ . — այո՛ . — ուրեմն այդ Աստուծոյ , ինչ կերպով որ

պէտք է ազատել, Ս. Գրոց միջնորդութեամբ սօգորելով, ազգակի գիմես, կասկածդ չփարատիր և չե՞ս հասկնար օր կրօնքին ճշմարիտ եղած ըլլալն:

Եւ եթէ չհաւտաս Աստուծոյ, հաւատալու համար Ս. Գրոց փորձը ինչո՞ւ չես բներ, մանաւանդ որ անոնք քեզի Յաւիտենականութիւն աւետելու վրայ են միշտ:

Անկեղծ սիրով քեզ մ'ատեն աշխատիս, ու խնդրես Աստուծմէ խիղճդ հանգարտեցնելու բաժիններ, միթէ Աստուած իւր զօրութիւնը չսխալի ցոյց տայ քեզ:

Պիտի ըսես որ՝ Աստուծ է՛նչ կերպով ցոյց տայ որ ես ալ քոն ըլլամ. ես ալ քեզ կըսեմ որ Աստուած Անբնայի եղած ըլլալով՝ հարկաւ աներեւութաբար (տեսիլքով) աներեւոյթ հոգւոյդ հետ պիտի տեսնուի. առ Կոստանտինոս ինչե՞ր պիտի քաղես, և օրչափ զօրութիւն պիտի պատնաս, բէլիսրին խղճիդ զարկած շղթայն շարդուբուրդ խորակելու: Դուն կեցեր, առանց քննութեան մէկէն կեղնես բան մը չբկայ կըսես, Ստեղծող, Յաւիտենականութիւն չունիմ եւն կըսես, աչքով տեսածիս կը հաւտամ կըսես:

Հոգւոյդ շէտ չես տեսներ, բայց անոր բարեբնութիւնը կը վայելես. այսպէս ալ քարոզուած

Յաւիտենականութիւնը (Երկնից ներքին ճարտարութիւնը) թէեւ չես տեսներ հիմիկ, բայց անդին պիտի վայելես, երբ աստիս աշխատիս:

Խելքիդ փչածին հետեւիլ ջանալով՝ Աստուծոյ օրէնքները դժուարիդ գալուն համար պարապը հանել կը ջանաս, դուն ինքզինքդ Ստեղծող որչափ որ կը ճանչնայ, անկէ աւելի աղէկ գիտե՞ս:

Աստուած ամէն բան բարակը մաղեր է, նայէ որ դուն այն ճողա՞ծնը գտնես:

Ի՞նչ պէտք է Աստուծոյ երեսէն իյնալու համար, դիտմամբ շփոթեցո՞ւնք հանճար յոգնեցնել:

Ի՞նչ պէտք է, մարմնաւոր օդտից յանճնուելու համար կամ աւելի աղէկ է ըսել, հայելւոյդ մէջ կենդանատիպը տեսնելով՝ անձդ ուրանալ և շփոթ ետեւէն երթալ:

Աստուած քեզ ազատութիւն և բանականութիւն տուաւ նէ՛ չափն ալ մէկտեղ տուաւ:

Ատով չատ հեռի բաներ քեզ կը մօտեցնես, զԱստուած ինչո՞ւ չես մօտեցնէր:

Դուն մէկ ճարտար հնարագիտութիւն մը երեւան բերես, կը կարծես թէ Աստուած իւր բոլոր ունեցածը քեզի է տուեր, խեղճ մարդ ի՞նչ ըրիր, պատրաստ երկաթ գտար, մեքենայներ շինեցիր, ամէն բան պատրաստ

գտար բնութեան մէջ, ու անոր կտորիկ մը աշխատութիւն թափեցիր. — Աշխատութիւնդ դարձաւ Էրմիտէ՞ր հետ բաղդատելով կրսեմ, որ անոր քով արժէք մը չունի: Դուն հողեղէն ըլլալովդ հողեղինաբար ինքզինքդ կառավարելու և Ստեղծողիդ օրհնութիւններ մատուցանելու չափ միայն ստացար զօրութիւն:

Դուն ո՞վ ես, որ ուզածիդ պէս կը չափես կը ձևես, ու ամէն հեղուկ պզտտիկ ամանիդ մէջը սղմեցնել ի զուր յանդգնելով լեզուիդ ու գրչիդ առջև եկածը Ստեղծողիդ դէմ կը թափես, ապերախտ:

Դուն աչքովդ տեսած բաներուդ վրայ ուզածիդ պէս (չափազանցութեամբ) միայն կրնաս խորհիլ, քանի որ այն բաներուն օրինաւոր կարգադրութեանը՝ պիտոյքդ հոգալու մասին բացարձակ իշխան կարգուած ես:

Ուզածիդ չափ չինէ հողէն ելած երկաթներէն՝ մեքենայներ, ծաղիկներէն՝ անուշահոտ իւղեր, և ըն, և ըն. բայց ճանչցիր թէ ասոնք փոխ առեր ու ետ պիտի դարձնես Ստեղծողիդ:

Հանապաղ աչքիդ լուսոյն ներքեւն եղող վարպետ միջատներուն անգամ խելք չես կըրնար կոր հասցնել, մինչդեռ ազատ ես հաս-

ցընելու: Կրնաս ըսել շերամի օրդը, մեղուն, սարդի ոստայնը և ըն. ասոնք իրենց արուեստը ինչ կերպով կը բանին. մանրամասնութեամբ կրնաս ասոնց գաղտնեացը թափանցել. — քա՛ւ երբէք:

Ահա աչքիդ երեւցող ջնջին միջատներն անգամ իրենց հնարագիտութեան ճարտարութիւնը քենէ կը զրկեն, ու չեն սովորեցըններ, և այն շինածնին « մենք կը շինենք » կոր ըսելու կարողութիւն չունենալով՝ քեզի պէս « ամէն բանի մէջ ազատ եմ և խելք կրնամ հասցնել » ըսող յիմարներուն զարմանքը կը գրաւեն իրենց վրայ. հիմա ո՞ւր կը մնայ անբեռն Աստուծոյ ամէն մէկ գաղտնեաց վրայ խելք հասցնելը . . . :

Բնութեան բարիքները վայելեցիր և օրհնուեցար ներկայէն, ինչո՞ւ համար ասոնց դէմ ապերախտութիւններ կընես, և պատժուիլ կուզես Յաւիտենականութենէդ:

Ազատ ես հողին վրայ, բայց ազատ չես երբեք հոգ աշխարհիս վրայ:

Հիմա թէ և աշխարհիս երեսգորտն ընելով ժամանակ կանցնես, բայց անդին զքեզ փրկելու համար՝ աշխարհս քեզ միջնորդ չէ կարող ըլլալ երբէք: Ամենէն պիտի զատուիս ու Աստուծոյ դէմ պիտի գտնուիս:

Բեր մտքիդ առջև տյնպիտի սանդուղիս մը , և երեւակայէ թէ՛ այն սանդուղիս քին է՛ն բարձր աստիճանը Ստեղծողիդ ոտքը յափըչտակած է . և է՛ն ստորինը՝ քու ոտքդ : Արտօնութիւն ունիս որ այն աստիճաններէն վեր ելնես , բարձրանաս , մինչև Ստեղծողդ , անկէ անդին ի՛նչ կերպով պիտի կրնաս անցնիլ , յիմա՛ր . Աստուծոյ հրեղէն չանթերը քեզ ազատ կը թողո՞ւն , և ճամբայ կուտա՛ն որ ան վըրդով անցնիս : Փսոսի փսոսը ըլլալով՝ վար թափիլ կուզես նէ՛ անցնելու ֆոյշը բրէ :

Գուն մեղքերը բնաջինջ ընելու տեղ՝ անոնց ձևերը կը փոխես , և ճշմարտութիւնը մեռաւ կարծելով՝ ուզածիդ պէս հալածել կուզես անոր անմահ անունը :

Գիտցած եղիր որ ճշմարտութիւնը երբէք չմեռնիր , այլ կանկ կառնու . ճշմարտութիւնը իրեն զոհ ընելու ելնողը՝ ինք անոր մանգաղին տակ զոհ կերթայ :

Ճշմարտութիւնը կեանք է , զանի չարչարողը Մահ :

Լոյսը խաւարի համար առի՛ր կը կարծես :

Գուն անիրաւութիւնը կը յարգես , բայց անիրաւութիւնը մինչև որ զքեզ հողին տայ՝ քեզ բարեկամ կը ձեւանայ , անկէ ետքը քեանէ երես պիտի դարձնէ , հետդ մէկտեղ հո-

ղը չպիտի՛ պլուի . անդին ի՛նչ պիտի ընես , օգնական մը չունիս :

Երբ ցարտ անկողնոյդ քով տխուր ճգնաժամը վրադ թռի , խղճիդ պատրաստած ի՛նչ ունիս . անդին ի՛նչ պիտի ընես , օգնական չունիս :

Աստուած քեզի նիւթը տուաւ , որ տուայք անոր հրամանին համեմատ շինես :

Գուն ոչ քու կին , ոչ նիւթոյդ և ոչ տանդ յարգը չես ճանչեր :

Չե՛ս մտածեր , զաշխարհ շատ կը սիրես , բայց ինչո՞ւ զքեզ նա մէջէն դուրս կը վաքետէ , հողին մատնելով :

Ղերկինք չես սիրեր , բայց նա իւր մէջը պիտի առնէ քեզ , քանի որ հաւատարմաբար խօսք տուած ըլլալով , իւր խօսքին տէրն է :

Աշխարհի հաւատարիմ ծառայութիւն ընելու համար ինքզինքդ չարաչար կը տանջես , բայց երկնից համար ամենափոքր նեղութիւն մը կրել չես ուզեր . տե՛ս հիմա թէ թշնամւո՞յդ՝ թէ բարերարիդ համար կապրիս , կըրնաս հատկնալ :

Անդին համար հոս երբ նեղութիւն յանձն չես առներ , Անդին պիտի առնես բայց օրէ-պօղոսնեամբ և ճշմանութեամբ :

Հո՛ն բիւրաւոր վայեր արժէք չունին .

(դեռ չմեռած՝ ողորմելեաց վայեր ալ քու առջևդ արժէք չունէին) :

Ահարկու Դատաւորը իւր բերնէն հրացայտ աչօք Գանձանդ պիտի որոտայ քեզի դէմ :

Ե՛տ (աշխարհք) դառնալ պիտի ուզես . բայց ի՛նչ օգուտ որ պիտի տեսնես թէ Յաւանանականութեան մէջ Գոփսիւթիւն չկայ :

Աշխարհի վրայ անդադար վայրահաչ Գոփսիւթիւն լեզուդ՝ որ անմեղները գլխէ հանելու համար կը թափէիր ամէն դի , Անդին այն սարսափելի որոտման առջև չէ թէ խօսիլ , այլև ոչ մէկ պրկունք անդամ չէր կրնար շարժեցնել : Ահա անխօս և անմեղուն՝ արձանի մը նման՝ կեցեր այն կայծակին առջև , անոր անդարձ հրամանին կսպասէ , որ իւր արժէքը գտնէ :

Կը գտնէ ա՛յագ որոյնը իւր արժէքը , և կը մատնուի ի վերջոյ ի գերութիւն անմահ և արդար վրէժխնդրութեան :

Ահա փառքն աշխարհքի , և ահա տանջանքն երկնքի :

Անխօսեմութեամբ յեր Կրօնեցաւ չափազանցութեամբ՝ արժէ :

Հասկցողին այսչափս բա՛ւ է :

Բարի բան բարի բարբ բարբառի .

Ե՛ս չար ջան ջնջին ջուրակ ջատագովի :

ՄԵՂՐԸ ԱՌ ՌԻ ՄԵՂՈՒՆ ԴՌԻՐՈ

ՎՈՆՏԷ

Իւրաքանչիւր անհատ այս աշխարհիս մէջ ինքզինք մխիթարելու համար՝ ճամբայ մը գտեր է կերթայ :

Որը կը Խօբէ և ո՛րն ալ կը Խօբուի : Ճշմարտութիւնը այն է թէ՛ բրածիդ շատեր համոզուելով՝ իրաւունք տան :

Աղէկ բան մը գէշի մը ձեռք կը տեսնես . իրաւունք է որ Բանը պաշտպանես , և յետը ատես :

Եթէ Բանը պաշտպանեցիր , Խօբեցիք . և եթէ յետը պաշտպանեցիր . Խօբուեցաք :

Շատ ատեններէ ի վեր ամէն ֆրիստոնեայ կրօնաւոր մարդոց վրայ տեսակ տեսակ զրոյցներ ստարածելով շատերը գայթակղեցան :

Գայթակղելու հարկ չկար երբէք . քու հաւատքդ կրօնաւորն է . դուն կրօնաւորին քարոզածէն (գրքերէն) փոխանակ օրինակ առնելու՝ կելնես կրօնաւորներէն կառնես , և ինքզինքդ կը նուաստացնես :

Եթէ կրօնաւոր մը իւր կոչանքը արժանաւոր չէ , ասոր համար հաւատքէ ելնելու է :

Հաւատքդ կրօնաւորին համար կը պահէ՞ս :
Մեղուն ի՞նչ ունի ըսելով մեղքը ինչո՞ւ
կանարգես :

Հիմակուան կրօնաւորաց ի՞նչ կը զարմա-
նաս . նոյն իսկ Գրիստոսի Տեառն մերոյ աշ-
խարհի վրայ ակն յանդիման ժուռ եկած ա-
տեն , զինքը ու իւր հրաշքները աչքով տես-
նելով և ամբողջ ազգի (Հրէայ) մը կորստեան
պատճառ եղողներն , այն ատենուան կրօնա-
ւորներն չէին մի :

Հիմակուանները՝ ո՞չ դժբիստոս աչքով տես-
ած են և ոչ ալ անոր հրաշքները . ամէն տե-
տակ՝ դայթակղութիւններ կուտան ըսելով
հաւատքէ ելնելու ի՞նչ իրաւունք ունիս . Ինչ
բնութիւնն էր անոր :

Անոնք այն կերպով զիրենք մխիթարելու
վրայ են աշխարհի վրայ , դուն ալ նայէ որ
այն տեսակներուն ճամբան չերթալով ու ա-
նոնց ընթացքէն չգայթակղելով ինքզինքդ
ճշմարտապէս կարենաս մխիթարել :

Արժանաւորութիւն ունեցող կրօնաւորին
տուր միայն յարգանքդ , որ բրածիդ հոգի
առնես :

Եթէ կրօնաւորը ձեռքդ գործիք մը բրած՝
կրօնք կործանելու հետեւիս , գիտցած եղիք
որ դուն անկէ առաջ պիտի կործանիս , և

ինքզինքդ ալ պարսաւածներուդ կարգն ան-
ցուցած ըլլարով միանդ անայն :

Ըրածդ եթէ բարի է , վարձքդ դուն պի-
տի վայելես , եթէ չար , պատիժը դուն պի-
տի վայելես : Քու փրկութիւնդ ու քու կո-
րուստդ քու ձեռքդ է : Ուրիշին չարութե-
անէն ազատ ըլլալովդ օրինակ առնելու՝ բարու-
թեանէն ալ բոլորովին ազատ ես նոյնը ընելու :
Դուն քու պարտքդ միայն ճանչցիր , սեպէ
թէ ամէն մարդ գէշ է , դուն նայէ որ քու
պարտքդ ճանչնաս ու աղէկ ըլլաս . ասով կը
յազթես աշխարհի :

Պարտքդ է նախ « աղէկը գէշէն որոշելու
ունեցած կարողութիւնդ ի գործ դնել և յե-
տոյ ճանչնալ ինքզինքդ » :

Ըստ դիպաց բանի մը ձեռնամուխ ըլլալ
չըլլար . խորհէ , խորհածդ սիրով շինէ , և յա-
րատեւութեամբ ոսկեզօծէ , այն ալ և եթէ
արժանաւորութիւն ունի աշխատանքիդ :

Օրնուի՛ ուրիշէն ա՛ռ , բայց հո՛րձ՝ քենէ :
Մեկուն տրուած թոյնէն քեզի վնաս չգար ,
եթէ վրագ փորձը չընես անոր : Մեկուն տըր-
ուած կերակուրէն քեզի օգուտ մը չգար ,
եթէ վրագ փորձը չընես անոր :

Իրարու կապուած են մարդիկ , բայց ա-
մեն մարդ իրեն համար կապրի :

Այդ ամէնը կանցնի, միայն բրածդ քովդ
կը մնայ. — կամ շահ և կամ կորստոք :

Սատանայն գէշ է քսելով, սատանային
ցուցուցած ճանքայն երթալու է :

Խելքդ գլուխը ժողուէ՛. բրածներուդ չա-
փըն անցած է, մահը մօտեցած է քեզ, ժա-
մանակդ կարճ է, ապաշխարանքդ մի՛ ուշա-
ցըներ. մէյ մ'ալյանկարծ ծանր հիւանդու-
թեան մը կը բռնուիս, ախտիդ սաստկու-
թենէն ապաշխարելու ատեն չես կրնար ու-
նենալ, հոգւո՞յդ մի նայիս մարմնոյդ մի :

Մեռնելէդ վերջն ալ նորէն աշխարհք ետ
չպիտի դառնաս, որ առջի բրածիդ ապաշ-
խարանքը քաշես :

Մի անգամ ծնար, մի անգամ կերթաս,
ու Քրիստոս յաւիտեան պիտի պատժուիս :

Նայէ որ Քրիստոս յաւիտեան պատժուելու
տեղ՝ Քրիստոս յաւիտեան վարձատրուիս երկ-
նաւոր Հօրմէդ՝ որ յերկինս է, և որ միշտ
բարիքդ կուզէ :

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0108802

